

Kapitola 5

Kdo jsou

Mezi dvěma odborníky na Čínu se odehrál následující rozhovor:

Profesor A: „Čína je diktátorský režim.“

Profesor B: „Pět set milionů lidí se dostalo z chudoby.“

Mlčení.

Tato výměna názorů a slepá ulička, do které vyústila, přesně zachycuje dilema, do kterého se dostává každý, kdo se pokouší porozumět čínskému národnímu hospodářství. Oba profesori mají pravdu. Tady bychom mohli skončit a nechat to být. Mohli bychom se dohadovat, co je důležitější. Třebaže toho není málo, čím čínská vláda vyvolává odpor, vykazuje výsledky. Anebo je to diktátorský režim, který ze sebe nesmyje odsudek tím, že bude poukazovat na zlepšení materiálního blahobytu svého obyvatele. Je to věc názoru.

Co se mne týče, nechci to nechat být. Kvůli jedné věci: Chci totiž proniknout do duše čínského státu. Je to stát, který nelze charakterizovat nic neříkajícími sloskuli „na jednu stranu...“, ale zase na druhou stranu...“ Třebaže mají oba profesori pravdu, ani jeden nepojímá celou pravdu. Čína je diktatura, ale o jaký druh diktatury se vlastně jedná? V jakém smyslu se oněch pět set milionů lidí dostalo z chudoby a v jakém smyslu stát tento proces řídil?

Čínští vůdci tvrdí, že mají model, který představuje solidní základ, a mým cílem je rozvést, o jaký základ se jedná.

Jak to funguje

V zásadě, být ne vždy stejně efektivně, režim funguje takto: Strana rozhoduje, ostatní její rozhodnutí naplňují. Strana kontroluje, ostatní stojí poslušně v řadě.

Kontrola

Hlavním příkazáním režimu je jeho vlastní zvěčnění. Vůdci mají mnoho jiných zájmů, ale stabilita má vždy poslední slovo. Naučili se, že neotřesitelná sebezáchova vyžaduje velké úsilí. Musí kontrolovat svoji společnost a činit tak s důraznou silou a hlubokou důsledností. Avšak kontrola, být není nikdy zanedbávána, sama o sobě nestačí. Musí také, jak dalece to je jen možné, distribuovat v populaci odměny a vytvářet ochotu k souhlasu nebo alespoň shovívavost. Co je nyní pro způsob vládnutí v Číně charakteristické, je to, že kontrola a kupování si legitimity nejsou dvě oddělené strategie, ale vzájemně se doplňující. Neexistuje zde odklon od kontroly ve prospěch většího spoléhání se na legitimitu. Vůdci posilují a zdokonalují svůj systém kontroly, zatímco hovoří ke svému lidu o tom, že mu poskytují prosperitu a řád. Obojí jde ruku v ruce.

Vůdci tvrdí, že na prvním místě přínášejí ekonomický růst. K významu tohoto přínášení růstu se později vrátím. Prozatím stojí za zmínku, že se nejedná jen o růst, ale o silný růst. Při prvním náznaku náznaky světového ekonomického propadu v roce 2008 vláda očkovala vlastní ekonomiku ohromnými pobídkovými injekcemi, aby udržela investice a růst tvář v tvář klesající poptávce po čínských produktech ve zbytku světa. Když byl zveřejněn cíl růstu HDP ve výši 7,5 procenta na rok 2014, objevily se obavy z toho, že se jedná o příliš malý růst. Důvod, proč si lidé začali dělat starosti o tempo růstu v Číně, o kterém by se většinou ostatních zemí mohlo jen zdát, je politického, ne ekonomického rázu. Z ekonomického pohledu je 7,5procentní růst něco šíleného. Dokonce 5 nebo 4 procenta jsou chápány jako výjimečně silný růst, ale to by už v Číně bez ustání vyzváněly poplašné zvony. Čínský režim

potřebuje ekonomický zážrak. Stát potřebuje masivní zdroje, aby financoval sebe sama, aby dovedl svoji nevykonnou administrativu k nějakému výsledku a dokázal promazávat svůj investiční stroj. Podnikatelská třída potřebuje být upláćena vyhlídkami, že zbohatne, a sliby, že časem může zbohatnout ještě víc. Třída úředníků potřebuje být upláćena přístupem k pozítkům a ziskům z korupce. Jsou zapotřebí zdroje, které zbyly, aby pozvedly životní úroveň masy obyćejných čínských domácností. Ekonomický růst je hlavním instrumentem režimu, aby si koupil legitimitu. A tato koupě něco stojí. Aby měla smysl, aby byla efektivní, je zapotřebí dostatečný růst, který každému něco dá, dokonce i tehdy, když už všechnu smetanu slízl mlsný moloch ohromné byrokracie, státních podniků a politických a ekonomických vrstev, stojících vysoko nad masami. Vůdci vědí, že loajalitu a souhlas svého lidu nemají proto, že by je lid miloval, ale protože naplňují jeho očekávání. V den, kdy už ekonomika nebude delší dobu růst politicky adekvátním tempem, třebaže ještě poroste ekonomicky dobrým tempem, v ten den už režim nebude mít dost na to, aby uspokojil mnohonásobná očekávání, která sám vyvolal.

My, kteří sledujeme Čínu zvenčí, s velkým zájmem a nadšením pozorujeme opoziční síly uvnitř země. Sledujeme počínání aktivistů a stupeň, kam se jim daří v jejich snahách postoupit a kdy a jak jsou zastavováni režimem. Nasloucháme opozičním hlasům mezi akademiky, novináři a podnikateli. Jsme ve střehu, kdykoliv dojde někde v zemi k incidentům, vyvolaným protesty. Víme, že Čína není pod vedením strany sjednocená způsobem, jakým by si vůdci přáli.

Nicméně z širšího pohledu je pravda, že Čína je velmi dobře sjednocená. Jistě, existuje opozice a aktivismus, ale ne ve velkém rozsahu. Celkem vzato, tisk je loajální, podnikatelská střední třída je loajální, profesori jsou loajální, kulturní pracovníci jsou loajální, studenti jsou loajální. Ne však úplně všichni. Mnozí se pokouší posouvat hranice toho, co mohou dělat a co mohou říkat. Někteří se z tohoto bodu vydávají na boj proti systému, zasazují se o lidská práva či o ukončení vlády jedné strany. V odporu vůči režimu se angažují i zástupci etnických menšin, ale je jich příliš málo a dělí je od sebe velké vzdálenosti. A těch, kteří jsou schopni pozvednout aktivismus od izolovaných akcí až k organizované opozici, těch je ještě méně.

Mezi pozorovateli je běžně rozšířený názor, že čínský režim je stabilní, protože se těší velké podpoře zdola, ale to má ke správnému závěru také příliš daleko. Ani sami čínští vůdci tomu nevěří. Mohou si připsat jistý úspěch

za to, že se sebe udělali důvěryhodné čelní představitele, ale neznámá to, že získali legitimitu bezpečně a natrvalo. Přesvědčivým vysvětlením je, že systém kontroly funguje. Z větší části je účast v protirežimní opozici příliš obtížnou, riskantní a v mnoha ohledech nákladnou záležitostí, navíc s zalogstně mizivým dopadem, že to stěží stojí za to. Opozice se podpoře zdola všeobecně netěší. Je to velmi smutné, ale ti, kteří se k ní připojí, jsou v očích „normálních lidí“ pošetilí blázni, způsobující jen zbytečné problémy, v žádném případě hrdinové, kteří hájí principy práva a spravedlnosti.

Do jisté míry je v čínském společnosti stát na ústupu. Nyní v ní existuje obrovský sektor soukromých ekonomických podniků, které fungují mimo přímé státní řízení. Veřejnou administrativu a zajišťování služeb částečně obstarávají externí organizace, které přímo netvoří součást státní administrativy.

Ale co již mnohým uniká, je skutečnost, že stát síce v mnoha ohledech ustoupil z přímého řízení, ale *strana* prodloužila svůj dosah a vliv. V obchodních organizacích, které fungují „svobodně“, je strana přítomna. V NGO, které jsou na přijímacím konci externího zajišťování služeb, je strana přítomna. Ústup státu, pokud se zaměříme právě na něj, není ústupem státostранy. Reprezentuje jen posun v módu kontroly, od přímého státního dirigování k mnohem subtilnější formě stranické kontroly. Strana je ve všem a všude kolem a všichni to vědí. Neříká každému všechno, co má dělat, ale dostává se to k tomu, aby se kontrolovalo, jestli lidé nedělají to, co dělat nesmí. Kontrola je všetečná a široce rozproštěná, počínaje tím nemít děti, které by neměly být, přes nečist či nevidět či neposlouchat to, co by nemělo být čteno, viděno či posloucháno, až k nepraktikování víry, která by neměla být praktikována – a zejména neorganizovat se.

Jedná se o subtilní systém nepřímé kontroly, pracující spíše s jemnými než s hrubými prostředky. Ví, že nepotřebuje absolutní poslušnost a že by bylo kontraproduktivní ji vyžadovat. Má kontrolní systém, který nekontroluje to, co není nutné kontrolovat, a který se z velké míry spoléhá na řízení prostřednictvím sebekontroly. Za Maa se očekávalo, že lidé budou nejen věřit ve stranu a podřízovat se stranické linii, ale také že budou v každodenním životě demonstrovat svoji oddanost straně, například způsobem, jakým se oblékali, anebo druhem zábavy, ze které se těšili. Od tohoto nesmyslu už byli Číňané osvobozeni. Mohou teď žít více podle sebe. Není to o tom, že by nebyli kontrolováni, když na tom záleží, pouze o tom, že nejsou komanďováni, když na tom nezáleží.

Tato moderní (můžeme to tak říci?), subtitlní forma kontroly přispívá k vytvoření povoleného obyvatelstva. Čínský stát směřuje k diktatuře, která je svým způsobem bezbolestná, ve které funguje kontrola hladce a ve které zůstávají lidé v řadě více či méně na základě svého rozhodnutí, protože dává smysl dělat to tímto způsobem. Rozličné formy brutální kontroly byly nebo jsou omezeny, například uvěznění v pracovních převýchových táborech. Subtitlní kontrola funguje natolik dobře, že brutální kontrola se už stala méně potřebnou.

Tyto projevy kontroly jsou všeobecně jemné, přesto se za nimi skrývá hrozba potrestání, obtěžování, zadržení, ztráty práce či domova, odplaty vůči rodině a přátelům, hrozba násilí a nakonec i smrti. Hrozba je všudypřítomná a dost často se projeví, aby bylo vidět, že je skutečná. Autority bezpochyby dávají přednost tomu, nemuset jednat s brutální represí, ale nikterak se nevzdávají práva ani schopnosti učinit tak, budou-li muset, nebo svých možností vyhrožovat či rozdrtit každého, kdo jim stojí v cestě.

Odmítl jsem čínský stát nazvat „autoritářský“. Je to příliš vstřícný přívlastek. Stát, který vyžaduje poslušnost a kontroluje všechno v rozsahu, v jakém to činí čínský stát dnes, který vládne strachem a použitím ozbrojené síly, který posílá policii, aby rozbíjela v noci dveře a odvlékala lidi pryč, a který se v poslední instanci spoléhá na násilí a prokazatelnou ochotu používat násilí, když se zdá, že je to nezbytné nebo vhodné, to není pouze a jen autoritářský stát, to je diktatura. Ale také jsem řekl, že i „diktatura“ není adekvátní označení. Je příliš nesofistikované. Čína je v současnosti diktatura, ve které je diktátorství zdrženlivé a ve které, s výjimkou krajních situací, nepřímá kontrola nahradila přímé komandování. Tento způsob kontroly, tvrdý co do důsledků, měkký co do způsobu provádění, byl rozvinut do dokonalosti a činí z čínského státu typ diktatury, která tady předtím ještě nikdy nebyla. Takový druh diktatury potřebuje pojmenovat. Není to autokracie, to je příliš benevolentní označení. Není to diktátorský režim jako jiné, to je příliš primitivní označení. Dávám mu jméno kontrolokracie.

Totalitní?

Je dost dobře možné žít v Číně svůj vlastní život – pokud rozumíte jeho limitům a akceptujete, že jsou věci, které nemůžete dělat ani je říkat, že jsou jiné věci, které musíte dělat či alespoň předstírat, že je děláte, že jsou věci,

o kterých jste požádáni, abyste jim věřili, a z mnoha různých důvodů se musíte zavázat věřit jim, že jsou věci, které musíte říkat a zavázat se věřit jim tím spřávným způsobem; že jsou věci, které není dovoleno praktikovat; že se nesmíte organizovat, že se musíte zavázat tolerovat propagandu a bezmyšlenkovitě politické vzdělávání, že zneužívání ze strany veřejných úředníků je fakt života, kterému se musíte přizpůsobit. Že státostrana nastavuje pravidla a rozhoduje; že nemáte právo zpochybňovat stranu či prostě jakékoli jiné právo, včetně práva mít či nemít děti; že musíte plazit za to, nač máte nárok, že jste pozorován a pod kontrolou, že přestoupíte-li pravidla či cokoliv, o čem povolane autority tvrdí, že to pravidla jsou, či jestli to dělá někdo vám blízký, ocitnete se v nebezpečí, budete zastrášováni, odvedeni, zmižíte, budete zmláceni a možná i zabíjí. V čínském novém kapitalismu lidé nemají právo věnovat se podnikání, můžete v něm jen začít podnikat, protože stát ve své ústavě „dovoluje soukromému sektoru, aby existoval“.

Je tedy se všemi těmito svými limity a podmínkami čínský stát totalitní? Takový byl v Maově době, ale reforma a otevírání se její zmodernizovaly natolik, že přestal být totalitní.

Hannah Arendtová ve svém *Původu totalitarismu* vysvětluje specifický charakter totalitarismu jako formu vlády, která přesahuje formu diktatury. Vláda je totalitní tehdy, proniká-li společností tak hluboce, že „politické“ neexistuje. Není zde žádná vzdálenost mezi ovládanými a vládnoucími, v níž by občané mohli relativně bezpečně veřejně mluvit a jednat a ve které by mohli být sami sebou a vyjadřovat vlastní názory na společenské a politické věci a mravnost a vládu a mohou tak činit ve společnosti a pohromadě. Uvažující a aktivně jednající lidé nemají žádný veřejný prostor, kde by se mohli rozvíjet a vyjadřovat svoji osobnost, účastnit se politických debat či vytvářet bytí jen elementární vztahy s druhými bez kontroly shora. Člověk už není chápán jako individuum a v konečných důsledcích na tom ani nezáleží. Co zbývá z politického života obyvatel je přinuceno stáhnout se do ilegality a do soukromí, tajnosti a izolace.

Arendtová dále předkládá čtyři hlavní mechanismy, prostřednictvím kterých ze sebe vláda činí vládu totalitní. Toto její vymezení se vyznačuje silou jasnosti a obstálo ve zkoušce času:

- vláda se drží u moci za pomoci teroru;
- vládnutí zasahuje až do soukromé sféry a ovlivňuje přirozené lidské vztahy, včetně rodinných pout, jednání a konání, dokonce i lidské postoje;

– společnost je řízena rozsáhlou a neosobní byrokracií; – stát funguje na základě autority ideologie, která vysvětluje a dodává mu účel, ospravedlňuje jeho držbu moci a prostředky vládnutí.

Vládne se v moderní a reformované lidové republice pomocí teroru? Odpověď zní ano. Každý je sledován, všechny veřejné organizace shromažďují informace, strana všechno vidí a všechno ví. Bezpečnostní služby se svými najatými naslínky jsou po ruce, stejně jako ozbrojené síly. Jang Mao-tung, strategický aktivista, který při soudním procesu „podrobně“ strovnával Čínu s Orwellovým státem z hrůzného snu z knihy 1984, měl pravdu. Byť je kontrolokracie sofistikovaná a plně nezávisí na všudypřítomnosti teroru, hrozba terorem všudypřítomná je a je podpořena fyzickým užíváním násilí, což občanům stačí k tomu, aby velmi dobře chápali, že takové jednání není jen prázdné slovo. Je toho spousta, co musí akceptovat ti, kteří chtějí jen prostě pokračovat v životě, a panuje taková nejistota ohledně pravidel a nejistota ohledně limitů, kterými jsou vymezeny, že život v Číně je ochromen konformitou a nasáklý strachem. Jedním z výsledků utahování kontroly současným vedením je to, že je ještě nejistější a víc nasáklý strachem. Nikdo pořádně nezná pravidla. Na umiřené si nejednou vládnoucí moc zasedne, jakoby zčistajasna a nikdo neví proč. Ve veřejných službách se jakákoliv iniciativa a akce staly nebezpečnou záležitostí, protože nikdo netuší, co by mohlo být považováno za podvatrný přístup. Všechny formy projevu jsou cenzurovány, počínaje těmi, které jsou vytištěné či v elektronických médiích, až k normálnímu obyčejnému člověku, který neustále provádí autocenzuru, jež je způsobena působením ideologické práce, zatímco touží jen po tom, aby mohl normálně žít. Pravdou je, že kontrolokracie používá teror úsporně, ale na druhé straně disponuje prostředky k teroru a nerozpakuje se je používat, když to považuje za nutné.

Sahá vládnutí až tak hluboko, že by regulovalo privátní sféry? Odpověď zní ano. Ideologická práce je součástí nastavených pravidel a vládnutí. Co lidé vědí, je kontrolováno, co říkají, je kontrolováno, co si myslí, je ovlivněno všudypřítomnou propagandou, politickým vzděláváním a masovými kampaněmi. Žijí v prostředí, které je nasyceno lžemi, polopravdami, předstíráním a víceznačným jazykem. Prostřednictvím regulace porodnosti je dokonce stát přítomný a vládne svrchovanou mocí nad téměř každým člověkem v jeho formativní životní fázi a v nejinimnějších oblastech toho, co by jinak mělo být jen výsostně privátním životem.

Jedním z důsledků bezhlavého honění se za „růstím mem“ HDP je rozbití rodinné struktury. Čínská kultura je orientována na rodinu. Očekává se, že život bude probíhat v rodině, že se členové rodiny budou starat jeden o druhého a že rodina je vaše první a poslední útočiště, které vám pomáhá a podporuje vás. Tato očekávání například tvoří základ sociální ochrany a jako taková jsou uchovávaná také v sociálním zákonodárství. Avšak kontrola porodnosti má za cíl zredukovat velikost rodiny, důsledkem je pak to, že rodina je zbavena generálního fondu, který je potřebný k tomu, aby se vyrovnala se sociálními očekáváními. Následkem je pak příliš velký počet starých lidí, kteří postrádají nezbytnou rodinnou podporu. Příliš velký počet dětí, které vyrůstají jako jedináčci a chybí jim zkušenost základu velké rodiny, pramenící ze sourozeneckých vztahů. Příliš velký počet mladých dospělých, kteří nemají bratra ani sestru, na které by se mohli obrátit; příliš velký počet ambiciózních párů, které nemají žádné děti. Příliš velký počet mladých mužů, kteří si nemohou najít ženu a založit rodinu. Co si počnou tito „neúspěšní“ muži, kam napřou svoji frustraci a vztek? Zlověstná možnost zní, že mnohé z nich přitáhne armáda a bezpečnostní služby.

Ekonomický růst byl a zůstává možný jen za předpokladu existence armády pracovníků-migrantů. Jejich stěhování však má za následek právě vykořisťování rodin. Mnozí migranti musí opustit svoje rodiny – nespočetné množství rodin tak bylo rozděleno. „Zanechané“ děti vyrůstají jen s jedním rodičem nebo je vychovávají prarodiče či jiní příbuzní, anebo je prostě opustí. Téměř 33 milionů dětí vyrůstá v podstandardních internátních školách. Když se stěhují celé rodiny, často pak mají podřadnější ubytování a ocitají se v horších životních podmínkách, musí si v městech a velkoměstech poradit, jak umí, přičemž nemají normální práva, včetně nároku na zdravotní péči a vzdělání, trpí neúctou, diskriminací a vyloučením.

Další přirozené lidské vztahy, které trpí státní regulací, jsou ty, které mají co dočinění se společenskými sítěmi. Čeho se všechny diktátorské režimy obávají víc než jedinců nebo malých skupin, které jsou v opozici nebo protestují? Je to aktivismus pramenící zdola, který by se mohl proměnit v síť nebo v organizace, jež už nebudou mít třeba jen místní dopad. Čínský stát se vyrovnává s tímto nebezpečím tím, že na jedné straně přitahuje co možná nejvíc z tohoto společenstva života na orbit stranické kontroly, na straně druhé se snaží došlápnout si na cokoliv, co vypadá jako nová organizace, která se hodlá angažovat politicky či ekonomicky. A nesejde na tom, jestli

se jedná o schválený předmět jejího zájmu či nikoli, prostě je to organizace, a to je nebezpečné. Jakákoliv nekontrolovaná organizace představuje pro autoritu strany potenciální hrozbu. Lidé sice mohou kritizovat stát, co však dělat nemohou, to je kolektivní jednání. Především proti tomuto nebezpečí je namířeno ono vyhrožování terorem. Přirozené lidské vztahy jsou eliminovány do té míry, aby nedávaly možnost lidem sdružovat se a svobodně a otevřeně nad něčím uvažovat.

Je vládnutí byrokratické? Obvyklá odpověď zní ano, nikdy neexistoval stát, který by byl tak zbyrokratizovaný jako ten čínský. Byrokracie je nejen ohromná, ale také brutálně neosobní. A není to občanská služba, ale stranická služba. Státní zaměstnanci se nezdovydávají směrem dolů lidem, kterým slouží, ale nahoru těm, kterým slouží oni sami. Zneužívání směrem dolů je nekontrolovatelně rozšířeno. Neexistuje zde prakticky žádný veřejný prostor pro svobodné vyjadřování a rozvoj politického smýšlení. Výbec žádný veřejný prostor pro nekontrolované politické sdružování a vytváření politických organizací a sítí. Jak vibrující je výměna názorů v privátní sféře a mimo radary strany, to není jasné. Možná se obvyčejní Číňané mstí za dohled v soukromí velmi vynalézávě, ale možná jim kontrolokracie upřela prostor dokonce i zde.

Jedna interpretace tvrdého zákroku v roce 1989, který jsem popsal jako kritický bod čínského politického vývoje, je ta, že politické otevření se bylo rozhodujícím způsobem uzavřeno. V první kapitole jsem konstatoval, že nádej byla zabita a přes noc se stalo jedinou možnou skutečností smířit se s faktem existence diktatury. Je docela dobře možné, že Číňané, či alespoň většina z nich, se s touto realitou smířili a adaptovali se na ni, jak se časem stalo zřejmé, čili totalitarismus tiše zvítězil.

Důkaz této interpretace nabízí dojemně a krásně svědectví statečné studentky z pevninské Číny studující v Hongkongu, které napsala uprostřed zdejší prodemokratické revolvy září–říjen 2014. Text byl publikován v *Asia Literary Review* (pod pseudonymem) pod titulem *Dopis hongkongským studentům: Dneska v noci jsem si vybrala stranu*. Pisatelka začíná objasněním svého instinktivního odcižení od „nedospělé“ ideje demonstrování politického postoje, ale když pak zažila odvalu k politické akci, prohlašuje „stojím při vás, protože děláte něco, o čem jsem si nedovolila ani snít“. „My studenti z pevniny,“ pokračuje, „nejenže se zřídka kdy zajímáme o záležitosti Hongkongu, my sotva rozumíme svým vlastním. A dokonce ani nejsme zvyklí

přemýšlet nad legitimitou a integritou [našeho politického] dění. Ani nevíme, že je možné se přát, Co vlastně chceme?“ Dneska v noci jsem byla svědkem solidarity a odhodlání, jaké jsem ještě nikdy nezažila a které Čína nezažila už dlouhou dobu. Dneska v noci jsem sledovala, jak jste se stali mými bratry a sestrami. Někteří tvrdí, že to není způsob, jak řešit věci, ale upřímně, jak vůbec kdy cokoliv řešíme? Nemohu skrývat svou žárivost na vás, protože máte možnost bojovat. Ve svých dvaceti... nikdy by nás nenapadlo, že existuje taková možnost volby.“ Uznává, že demonstrace možná nedosáhnu svých cílů, ale přesto „co teď máte – vaši odvalu a naději, solidaritu a discipínu – je tak drahocenné. Nemáte ani představu o tom, jak lidé v temných koutech světa, sebe v to počítaje, po něčem takovém prahnou.“

Je to mimořádný dopis od mladé bystré ženy, která prostřednictvím událostí v Hongkongu objevuje společenství, které nikdy předtím nemohla zažít, společenství, v němž existuje „politické“ a je uchováváno a možné otevřenou akcí ve veřejném prostoru. A tím také objevuje a je schopná i artikulovat, že v její vlastní společenosti „politické“ přestalo existovat, dokonce do té míry, že si politicky uvědomuje „postoj“. A dokonce si uvědomuje, že i když váš postoj není kontrolovaný, kde je prostor, ve kterém by se mohl kultivovat či ve kterém by mohla proběhnout akce? Sedím teď v kavárně s mladou studentkou, která se připravuje na odjezd na doktorandská studia do ciziny. Prám se, jestli cítí, že žije v diktatuře. Zadumaně a pomalu mi odpovéděla, že ne. Po dalším uvažování, opět pomalu a tiše, však dodala, že „život tady není bezpečný“. Žena Liou Tien-šu, jedna ze sítě deseti až patnácti v prosinci 2014 zadržovaných mladých stejně smýšlejících idealistů, řekla (*New York Times*): „Teď, když od známého nedostanu tři hodiny žádnou zprávu, znervózním. Jsme ve spojení každý den, abychom věděli, kdo zmizel. A mám obavy, že v brzké době zmizím také já.“

Podle prvního kritéria Arendtové je tedy Čína totalitní stát. Zbývající otázkou zůstává, opět, ideologie. Totalitní vláda je tvrdá. Vyžaduje vážné a trvalé potlačování. Vyžaduje to motivaci, rozhodnutí, oprávnění. Což, znovu, vyžaduje prosazování ideologie. Idea totalitní vlády bez narativu, který vysvětluje jak těm, kdo řídí, tak těm, kdo jsou řízeni, nedává smysl.

Nebýlo by korektní popisovat čínský stát jako neideologický. Strana sama se nazývá komunistickou a základy své legitimity vidí v marxismu-leninismu, myšlení Mao Ce-tunga, teorii Teng Siao-pchinga a tak dále. Stalin není v Číně odsuzovaný a pochopitelně ani Mao. Ba co víc, současní vůdci

se vychloubají tím, že mezi sebou a Maem nacházejí kontinuitu. Teng Siao-pching kladl důraz na propagandu a ideologickou práci a podporoval princip lidové demokratické diktatury. Si Ťin-pching není ničím, jestliže není ideologický v jazyce a činech. Strana zůstává nejvyšší autoritou v historii a v pravdě a pomoci této autority vyžaduje věrnost. Kontroluje, propaguje a vzdělává o přednostech svých pravd. Potlačuje jiné pravdy, smýšlení a praxi, protože jen ona má právo rozhodovat o tom, co je správné. Tento stát vládně, ale vládně silou narativu o dějinách a osudu.

Tváří v tvář objemnému stohu analýz, které odmítají tvrzení, že čínský stát je stále ještě ideologický, držím se zatím soudu. Prozatím pouze podotýkám, že jsem skeptický. Je dáno inherentní logikou státostранy, že si žádá a potřebuje ideologii. Ospravedlnění strany autoritou, která přesahuje stát, vyžaduje silné odůvodnění. Reforma a otevírání se nikdy se nerovnalý zpochybňování státního narativu; „pouze“ odmítly metodu permanentní revoluce. Od té doby následující vůdci spíše než by pomalu a po částech rozebírali lešení státní ideologie, přidávají k němu další části. Ideologie je zde a je krmena, vyvíjí se a stále znovu se objevuje. Pokud chceme s deňinativní platností zhodnotit stát, nevyhneme se otázce, jak tento stát sám sebe chápe, otázce po sebeporozumění.

Čína je bezpochyby diktatura. Je patrně správně označit ji za totalitní diktaturu. Ale termín „diktatura“ je příliš zjednodušující, nezachycuje složitou povahu útlaku v Číně, stejně jako označení „totalitarismus“ je také příliš jednostranné. V tomto, stejně jako ve všem ostatním je Čína specifická. Její totalitarismus je totalitarismem s čínskými rysy.

Ve druhém, pesimistickém díle knihy *Demokracie v Americe* Alexis de Tocqueville hledí do budoucnosti a vidí možnou evoluci směrem k tomu, co nazval „měkkým (soft) despotismem“: plazivá, postupná a stěží vnímaná eroze svobody ve skořápce formální demokracie. Tento průkopník politické analýzy nás učil dvojitmu. Abychom si byli vědomi toho, že komplex vládnutí vždy nefunguje způsobem, kterým se fungovat zdá, či jak vypadá, a že způsob, jak zjistit, jak se věci mají, je zepřít se, kam směřují. V Číně také zjevně existuje ohromný rozdíl mezi vnější prezentací a pod ní ležící realitou. Trend se ubírá k tužší a těsnější kontrolekraci. Co se objevuje, je nová značka totalitarismu, který vypadá méně totalitně, než jaký ve skutečnosti je. Což nemá znamenat, že by se mělo jednat o jakýsi totalitarismus light, v tom smyslu, že by byl méně totalitní, než by být mohl. Je to totalitarismus

se všemi svými obvyklými nástroji, jež jsou připraveny začít fungovat, ale jde o druh totalitarismu, který tyto připravené nástroje nevyužívá, pokud není třeba. Ne úplně něco jako měkký (soft) totalitarismus, ale spíše softstifikovaný totalitarismus.

Hannah Arendtová, která sama měla zkušenost s totalitou v Evropě, nevěřila, že se Čína propadne do kategorie totalitních států. Domnívala se, že je příliš velkou a příliš komplikovanou zemí, aby se mohla dostat pod byrokratickou kontrolu. Ukázalo se, že podcenila moc, kterou si dokázala vybudovat státostрана. Je to stát, který i přes svoji ohromnou populaci zná jménem ty, kteří proti němu stojí v opozici. Takže když tibetské aktivistce, která žije v Pekingu, na její mobilní telefon zavolají a pozvou ji na večerí na americké velvyslanectví, stát to ví a podnikne kroky, aby zabránil nebezpečné osobě zúčastnit se takové nebezpečné věci. A podobně, když si skupina soukromých občanů naplánuje tiché shromáždění u hrobu politického mučedníka z Maovy éry, bezpečnostní služby o tom vědí předem. Kápacita státu v oblasti administrativy a kontroly se neustále zlepšuje, takže teď, jakkoliv to může znít nepravděpodobně, v této ohromné zemi strana všude vidí a kontroluje všechno. Jen dost dobře nevíme, proč všechno sleduje a kontroluje, zdali pouze z důvodu svého sebezachování, nebo zda to má posloužit nějakému vyššímu účelu.

Co dává

Sociální hypotéza vede k zásadní otázce, totiž jestli se Čína svléká ze své kůže silného státu a vyvíjí se v benevolentní autokracii? Odpověď na otázku lze nalézt v analýze toho, co stát poskytuje a co bere. Je to, co bere, spravedlivé a úměrné? A jestli se život pro lidi v Číně zlepšuje, je to díky tomu, co jim poskytuje stát?

Čtvrtou kapitolu jsem uzavřel krátkým testem, v němž jsem došel k výsledku, že Čína se svojí sociální a daňovou politikou není sociálním státem. Na zelené louce vybudovala nový systém sociální ochrany v souladu s kapacitou státu, ale celá tato struktura sociálního státu má sloužit v první řadě jen jako instrument legitimity režimu. Daně obyvatelstvo čínského státu silně postihují a jsou degressivní, ale v sociálních službách se jim vrací méně, než kolik fiskálních prostředků z nich stát má.

Nicméně krátký test není sám o sobě nezvratný. Sociální stát je stát, ve kterém vláda, pokud bereme do úvahy všechno, funguje ve prospěch obvyčejných lidí. Potřeby je nutné testovat v širším rozsahu. Podrobnější test musí zvažít nejen daně a sociální služby, ale i celou škálu služeb a medvědích služeb, jež plynou od státu, včetně všech jeho čerpání, která zdaleka nezahrnují jen daně. Potřebujeme komplexní účetní osnovu toho, co stát bere, a toho, co dává. Ještě jinak, potřebujeme účetní rozvahy toho, co dává, toho, o čem tvrdí, že dává, ale tak úplně to nedělá, co by měl dávat, ale nečiní tak, a toho, co si bere.

Stabilita

Jedna z věcí, které teď stát poskytuje, je stabilita. Říkám „teď“, protože stabilita není výkonem lidové republiky, ale reformované lidové republiky. Čína je nyní jednotná a život pro lidi, kteří nijak nevybočují, je předvídatelný. Nedochozí k žádným zahraničním invazím, od nikoho cizího nehrozí nebezpečí, nikdo zemi neokupuje, nikde nevládnou vojenští samozvanci, neprobíhá občanská válka, žádný velký skok, žádný hladomor, žádná kulturní revoluce. Vládnutí je stabilní a země se vyvíjí. Lidé mají důvod očekávat, že vyvoj bude takto pokračovat dál.

Stabilita není v této zemi zrovna zanedbatelná záležitost. Číňané ji nezažívali hodně dlouhou dobu a velmi dobře vědí, že to byla právě její absence, kdy trpěli a měli bídu. Stabilita, kterou teď zažívají, je dílem stávajícího režimu. Za stabilitu se sice platí cena, ale je to pořád stabilita. Mám podezření, že pokud se režim v očích obyčejných Číňanů těší skutečné legitimítě, je to jen díky stabilitě, kterou jim přinesl.

Nicméně stát možná nepřináší tak docela stabilitu, byť se jí vychloubá. Je to stabilita, která má základ v kontrole víc než v legitimítě, tedy jestli kontrolní mechanismy selžou, může se zhroutit i stabilita. Kvůli všudypřítomné nákaze korupce je hodně z nového skutečného bohatství nezasloužené. To jsou záležitosti, které populace silně odmítá, a nemusely by být nadále tolerovány, bude-li se ekonomický růst zpomalovat a životní podmínky dál nezlepšovat. Jestliže v první polovině 20. století postihl Kuomintangský režim vinou vojenských diktatur rozklad, v 21. století ohrožuje státostranu ekonomická moc místních vládců. Existuje organizovaná kriminální činnost proti státu uvnitř státu samotného, v neuvěřitelném rozsahu a na vrcholných místech státu,

v plném významu toho slova. Tato kriminální činnost je v rukou síti gangů, komplexů, lenních panství – říkejte si tomu, jak chcete – jež čelí státní moci, jak to činili svého času vojenští diktátoři, a nad níž stát nemá kontrolu. Noví vůdci bojují, aby opět získali kontrolu, ale celkový obrázek je nejasný. Protlukorpční tažení se týká mnoha věcí včetně interní stranické kontroly, a jak se zdá, existují lenní panství, která mají blízko k novým vůdcům, na která si tedy nemohou dovolit posvítit, protože mají ochranu. Si Ťin-pching a spol. tak v této válce mohou prohrát a přijít o stabilitu, která nyní panuje.

Růst

Od roku 1990 do roku 2010 bylo každoroční oficiální tempo růstu HDP průměrně udáváno kolem 10 procent a tempo růstu HDP na osobu kolem 9 procent. Ačkoliv oficiální čísla pravděpodobně přehánějí, bylo tempo čínského růstu působivé, i když to budeme posuzovat opatrně. Nicméně, tento výkon, pro který má svět Čínu v úctě a na němž režim staví své uznání a loajalitu, potřebuje být uveden do širší perspektivy a podroben kritické analýze.

Zaprvé, Čína mohla možná být v jistém období světovým vůdcem, pokud šlo o ekonomický růst, ale to ještě neznamená, že by se jednalo o ojedinelý výkon, zejména ne ve Východní Asii. Mým měřítkem srovnávání je opět Jižní Korea. Tato země vznikla v roce 1948 z ruin japonské kolonizace a druhé světové války a další zkárou prošla během korejské války v letech 1950 až 1953. Začínala z ještě nižšího ekonomického základu než Čínská lidová republika. Přestože začínala doslova z ničeho, Jižní Korea se dokázala pozvednout mezi země s nejvyšším příjmem na osobu na světě (stejně jako Tchaj-wan, jenž začínal na stejné úrovni jako lidová republika, a stejně jako Japonsko na o trochu dřívější trajektorii).

Čínská lidová republika vznikla v roce 1949 a stejně jako Jižní Korea začínala na ruinách světové a občanské války. A také se z úrovně naproste chudoby pozvedla, ale za stejnou dobu jako Jižní Korea, jen do skupiny zemí s průměrným příjmem na osobu. Což sice je působivé, ale nejedná se o ojedinelý a nepřekonatelný výkon. Dokonce i pokud jde o neupravená čísla HDP, Čínská lidová republika předvedla horší výkon než Jižní Korea. V posledních letech bylo korejské tempo růstu menší než čínské, ale to jen z toho důvodu, že Jižní Korea dosáhla zralosti mírnějšího růstu dřívě, což je etapa, ke které nyní dochází v Číně.

Lidová republika měla, pokud jde o ekonomický růst, po roce 1949 dobrý start, který se však kvůli Maově katastrofální politice brzy zastavil. Stávající režim tvrdí, že je tenký, který se dostal k moci v roce 1949, a Maova politika jím není odsuzována. Tedy chce-li současný režim, aby se mu dělvalo za růst po roce 1978, musí také převzít odpovědnost za hruba dvacet promarněných roků zlkazy a zpožděného růstu.

V jakém smyslu se o asi dvacet let ultra rychlého růstu zasloužil stát? Promyslet představu o zásluze státu je komplikované. Odkazuje to k něčemu pozoruhodnému, co se přihodilo ve společnosti, a že k tomu, došlo na příkaz vlády a bylo to výsledkem její politiky a jejího zasahování. Jistě, bez reformy a otevírání se, by Čína nerostla, jak se to děje. Avšak co mohlo být jinak? Co jiného se mohlo stát? Velký skok a Kulturní revoluce skončily a staly se historií. Jakmile byl Mao pryč, pokračování maoistické politiky nebylo dál možné, navíc nepředstavovala žádnou alternativu. V režimu nadále setrvali „konzervativci“, kteří obhajovali nějaký druh kontinuity, a mnozí v režimu tonuli ve zmatku jak dál, ale tak či onak, ekonomika musela být restartována. Jedním z důvodů, proč musela být restartována, bylo to, že státostrana přicházela o svou ekonomickou základnu. Vůdci už nemohli pasivně sedět a sledovat, jak se jim všechno doslova rozpadá pod rukama.

Alternativami po Maově odchodu nebylo pokračování v chaosu či růst, ale volba jednoho z různých modelů pro restrukturalizaci. Nakonec byla vybrána kombinace ekonomického otevírání se a politické restituce. Druhá alternativa, která mohla být zvolena, bylo ekonomické i politické otevírání se. V režimu se ozývaly hlasy i pro tuto alternativu, ale tato frakce nakonec nevítezila. Vděčí čínská výkonnost v oblasti ekonomického růstu strategii, která byla zvolena? Vůdci, kteří vyhráli v postmaovském boji o moc, samsřejmě tvrdí, že ano. Že to bylo díky stabilitě, kterou zajistili, čehož byli schopni jen díky diktátorské moci, kterou mohli použít. Zdáli je to pravda a jestli narostla víc díky reorganizované diktatuře, to zůstává otázkou. Můžeme diskutovat o obojím. Diktatura uchránila nezbytnou stabilitu, oproti tomu demokracie mohla přinést víc energie a tvořivosti. Politické otevírání dveří se nemuselo projevit jako funkční, ale tvrzení, že by to nemohlo takto fungovat, není důvěryhodné. Není to totiž v souladu s jinými zkušenostmi ve stejném regionu. V Jižní Koreji demokracie díky revolte zespođu zvítezila. Na Tchaj-wanu byla darem shůry. V obou dvou těchto sousedních

zemích proběhl přechod od autokracie k demokracii hladce a přinesl prospěch. Obě země si zvolily cestu politického otevírání se a obě překonaly Čínu v ekonomickém rozvoji. Čína samotná dosáhla ekonomicky nejlepšího v období, kdy se přikláněla k politické reformě.¹¹⁸ Avšak tvrzení, že Čína byla schopná růst díky diktátorskému pořádku, nemůže být vyvráceno, ale nemůže být ani dokázáno, musíme je tedy nechat jen jako postulát. S největší pravděpodobností se jedná o případ, že se režimu připsuje víc zásluh, než si zaslouží – za růst, na který dozřel.

Chudoba

V průběhu tří desetiletí se poměr chudých v populaci snížil z nějakých 65 procent směrem k asi 10 procentům, což znamená vyzdvižení asi 500 milionů lidí z chudoby, nyní je to už možná 600 milionů.¹¹⁹ Opět zde máme působivý výkon, avšak znovu s tímto konstatováním musíme zacházet opatrně. A opět potřebujeme širší perspektivu.

Zprv, jako obvyklejné neznáme s jistotou fakta. Neexistuje žádná oficiální statistika chudých.¹²⁰ Rozvojový program OSN ve své *Zprávě o lidském rozvoji* za rok 2014 uvedl, že na základě zjištěných dat trpí příjmovou chudobou 12 procent populace, to jsou ti, kteří žijí za méně než ekvivalent 1,25 amerického dolaru na den. Pravděpodobně se jedná o podceněný odhad. Podle odhadu na základě polooficiálních údajů Národního statistického úřadu a za použití hranice příjmu na osobu a den 1,70 amerického dolaru žilo v chudobě v roce 2011 120 milionů lidí a v roce 2013 pak 80 milionů. Pokud venkovské obyvatelstvo celkem čítá 600 milionů, pak se jedná o 15 až 20 procent. Neexistují žádné porovnatelné statistiky, které by se týkaly městského obyvatelstva nebo migrantů. Životní úroveň v městských oblastech je vyšší, ale nerovnost je tam také širší. Chudoba ve městech a u migrantů, měřeno lineární metodou chudoby, není pravděpodobně o mnoho nižší než u venkovského obyvatelstva, pokud vůbec nižší je. Vyskyt chudoby u 15 až 20 procent

¹¹⁸ Viz Huang, *Capitalism with Chinese Characteristics*.

¹¹⁹ Viz např. Davis a Wang, *Creating Wealth and Poverty in Postsocialist China*, a Li a kol., *Rising Inequality in China*.

¹²⁰ Viz Gustafsson a kol., *Data for studying earnings*.

celonárodně není nerealistický odhad. Což znamená, že zhruba něco mezi 200 až 300 miliony lidí žije ve striktně definované „oficiální“ chudobě.

Zadruhé, klesající statistický trend ve výskytu chudoby odraží pohyby napříč hranicemi chudoby, která je nastavena na příliš nízkou úroveň příjmové hranice chudoby. Ne všechny tyto pohyby jsou tak podstatné a důležitě, jak ukazují hrubé statistické údaje. Ti, kteří se pohybují téměř nad hranicí chudoby, se sice podle oficiálního měřítka dostali mimo chudobu, ale nemusí se pohnout se svým příjmem příliš. Oficiálně už přestali být chudými, ale ve skutečnosti zůstali chudými stejně, jako byli předtím. Mnozí z těch, kteří se dostali z chudoby, jsou pracovníky-migranty, kteří na tom teď jsou lépe, než by jinak bývali (jinak by koneckonců nemigrovali), ale stále žijí v bídě a ponížení. Dalšími, kteří byli vyzdviženi z chudoby, jsou bývalí rolníci, kteří byli vyhnáni ze své půdy a „urbanizováni“ do nezemědělského způsoby života. Možná se jejich příjem zvýšil, ale také budou závislejší na příjmu, pokud jde o uspokojování základních potřeb, jež se také zvýšily. Rolníci, kteří si podrželi půdu, i nadále dřou v zemědělském sektoru, který má v Číně mířivou produktivitu. A tak navzdory všem úspěchům Čína i nadále zůstává zemí s rozsáhlou a těžkou chudobou.

Jestli je vyzdvihování z chudoby skutečně důsledkem nějaké vládní politiky, jak vláda o sobě tvrdí, zůstává spornou záležitostí. Veškerá redukce oficiální chudoby nastala jako důsledek ekonomického růstu a není výsledkem redistribuce prostřednictvím sociální politiky. Přímou naopak, daňová politika a redistribuce sociální politiky jsou regresivní a přispívají k tomu, že důsledky růstu nijak neovlivňují nejnižší stupně chudoby, neprosakují dolů. Velká část období růstu je charakteristická absencí sociální ochranné sítě a záchranná síť, která byla formou záruky základního živobytí na konci devadesátých let roztažena, funguje natolik neefektivně, že nemá téměř žádný dopad na distribuční dávek v chudobě. Stejně jako u ekonomického růstu si i zde režim nejspíše nárokují mnohem větší zásluhy, než si v redukci chudoby skutečně zaslouží.

Veřejné služby

Uroveň poskytování veřejných služeb se ve srovnání s ranou etapou reformy o mnoho zlepšila. Většina Číňanů je nyní zapátrána po stránce veřejného školství, sociálního zabezpečení a zdravotní péče. Existují sice limity v tom,

co je poskytnuté, jak jsme viděli ve 4. kapitole, v poskytování samotném, v jeho kvalitě a podle právních nároků, ale většina Číňanů není ponechána v situaci naprosté nouze, je-li potřeba, stát do svých obyvatel investuje. Nicméně stát dává ve službách méně a investuje do lidí méně, než by měl vzhlédem k jeho ekonomické kapacitě a vyšší daní, které uvaluje na obyvatelstvo. Obecně je však nyní poskytování sociálních služeb na rozdílné a mnohem lepší úrovni než kdykoliv předtím za éry lidové republiky.

Modernita

Mnoho Číňanů, zejména v městských oblastech a ze středních a vyšších vrstev, může žít zjevně moderním životním stylem. Stát na všech úrovních investoval do moderní infrastruktury. Mnoho lidí má regulérní práci s volným časem a někteří, či velká část z nich, má volně disponovatelný příjem. Mají majetek, jsou majiteli bytů a konzumenty. V domácnosti mají řadu spotřebičů a vlastní televize s plochou obrazovkou. Mají smartphony, počítače a přístup na internet v širokém rozsahu. Mohou se šatit, jak chtějí, poslouchat mezinárodní hudbu. Mají dovolenou. Cestují po zemi i po zahraničí. Do jiných měst se přepravují rychlovlakly. A ti, co setrvávají na sociálním žebříku níž, mohou usilovat o to, aby se vyšplhali výš.

Ale jako obvykle existují meze. Čína je rozdělená země a jedno dělení probíhá mezi moderním a starým, přičemž staré zůstává normou pro téměř polovinu obyvatelstva, jak pro venkovské obyvatelstvo, tak pro utlačované městské masy. Pokud je známkou modernosti to, že tyto lidé mohou žít jako racionální lidské bytosti a řídit svoje vlastní životy, pak ten zbytek zůstává mimo možnosti těchto Číňanů. Tito lidé, nebo většina z nich, se možná připojí ke světu moderního konzumentarismu, ale ne k této moderní autonomii.

Kvalita života

Mnoha Číňanům se v materiálním ohledu žije mnohem lépe, což je zjevné, naopak v kvalitě života je to zjevně méně. Budeme-li vycházet z toho, že stát přispěl k ekonomickému růstu (být méně, než tvrdí), a podíváme-li se na kvantitativní růst, nespátíme zlepšení, nýbrž jen malé výkony a neplnění. Z řady ukazatelů vyplývá, že Čína získala ze svého růstu a velkého HDP

mnohem méně kvality, než získat měla. V klopotném běhu za bezhlavým růstem se ztratily staré kvality a nové se neobjevily.

- Masivně byly narušeny rodinný život, generační a příbuzenské vztahy.
- Pochťivost a důvěra se nyní staly téměř neexistující komoditou. Podvádění a nepochťivost jen bují na spotřebitelských trzích, v obchodu, vzdělávání, akademické půdě, u policie a ve státní správě. Lidé z dobrých důvodů nevěří jeden druhému ani státním institucím.
- Korupce je rozlezlá všude a lidé nemohou počítat s tím, že dostanou to, na co mají právo, bez toho, že by nemuseli platit ilegální platby.
- Vzduch, voda a půda jsou kontaminovány a otráveny.
- Jídlo je nebezpečné, dokonce i mléko a dětská výživa, stejně tak spotřební zboží a stavby.
- Ve městech panují brutální poměry a život v nich je tvrdý. Tradice po předcích se vytratila, možná dokonce i smysl pro tradici a historii, nahradily je imitace a kýč.¹²¹
- A pochopitelně naprosto nedosažitelná je kvalita života, která je vlastní svobodné existenci, člověku jako autonomní jednotce a občanu, který se může vyjadřovat k veřejným záležitostem.

Čína je jednou z nejvíce nerovných společností na světě. Platí to v distri-
buci příjmů, spotřebě, majetku, avšak nerovnost sahá ještě hlouběji. Měst-
ská a venkovská populace žijí naprosto rozdílnými způsoby. Městití oby-
vatelé, nebo alespoň mnozí z nich, žijí moderně, venkovské obyvatelstvo,
či alespoň mnozí z něj, žijí zaostale. Tyto rozdíly zahrnují všechno. Sahají
od ekonomické kvality života až k veřejným statkům, péči a vzdělávání. Ve
městech a rozvíjejících se centrech jsou pracovníci-migrantí a jejich rodiny
poníženy na občany druhého řádu ve své vlastní zemi ve všech činnostech,
počínaje každodenními záležitostmi až po velký byznys se zasvěcencům
systému a těm, kdo mají konexe, dostane lepšího zacházení a příležitosti
než těmto druhým. Děti musí trpět za hříchy svých rodičů, zejména děti mi-
grantů a dětí těch, kdo přestoupili pravidla regulace porodnosti nebo jiná
pravidla stanovená kontroloukrací. Děti zadrženy nejsou ponechávány ni-
komu na zodpovědnost. Čína je společnost rigidně rozdělená podle pohlaví

¹²¹ Ke ztrátě vztahu k tradici a rozšíření kýčů viz Bosker, *Original Copies*.

a ženy jsou systematicky znevýhodňovány. Mladé ženy nesou na svých bed-
rech následky politiky regulace porodnosti: Třetina sňatků vyústí v rozvod,
v porozvodových rozhodnutích jsou ženy běžně handicapovány. Ženy také
téměř absentují na vedoucích pozicích ve veřejném životě. Rovnost v ob-
starávání rodiny a domácnosti je neznámou ideou. A nikde ani známka toho,
že by Čína postupovala směrem ke zmenšování nerovnosti.

Štěstí

Navzdory ekonomickému růstu se pocit štěstí u čínského obyvatelstva nijak
nezlepšuje. Od roku 1990 do roku 2010, tedy za období, pro která jsou k dis-
pozici data, se poměr Číňanů (z měst), kteří sami sebe považují za šťastné
nebo spokojené se svým životem, nezměnil ani jediným směrem. Došlo k mír-
nému zlepšení ve štěstí v řadách vysokopříjmových skupin, což vyrovnalo
data v populaci celku.¹²²

Víme, proč nejsou Číňané šťastnější navzdory tomu, že se mají lépe. Vědí,
že se mají lépe v materiálním ohledu, ale stejně dobře vědí, že postrádají
kvalitu života. Důkazy z průzkumů ukazují, že když se zeptáte Číňanů na je-
jich život, jejich stížnosti se obrátí na zkažený vzduch, nezdravé potraviny,
na to, že nemohou do ničeho mluvit, na absenci důvěry, všudyprítomnou
korupci a další neblahé jevy.¹²³ Zváží to a realisticky vyhodnotí, jak žijí, a vů-
bec nejsou rádi za to, co zjistí.

Co je třeba

Čínský stát funguje prostřednictvím dvou systémů. Ekonomicky pomocí so-
cialistické tržní ekonomiky a politicky pomocí kontrolokracie. Aby to fun-
govalo, musí od lidí žádat mnoho. Žádat je, aby se po ekonomické stránce
vzdali zdrojů a po politické stránce aby se vzdali svobody.

¹²² Jak je uvedeno v Knight a Ding, *China's Remarkable Economic Growth*, a ve výzkumu Ri-
chara Easterlina, který shrnul na své přednášce na Oxfordské univerzitě 17. října 2013.
Viz také <http://www.brookings.edu/blogs/future-development/posts/2015/06/16-happiness-china-graham>.

¹²³ K vyhodnocení dat z průzkumu viz Světová banka, *China 2030*.

Začnu z filozofické pozice, která říká, že zdroje země náleží lidu této země. Její vláda je oprávněná vybírat od nich daně na nezbytné účely a brát jim majetek, ale mělo by se uznat, že je to lidová vláda, která dává do kolektivního užívání část majetku těch samých lidí. Vlády jako takové ve skutečnosti nevlastní nic, jsou to pouze správci hodnot, které vlastní lid. Cokoliv, co jim uберou za účelem vládnutí, je extrakce. Dále zastávám přesvědčení, že lidé – individuální lidské bytosti –, vlastní sebe sami a svoji svobodu. Tito lidé tvorové samotným faktem, že existují, jsou lidmi, tedy svobodnými bytostmi. Vlády mají za povinnost ochraňovat lidskou svobodu a tato svoboda je nezbytnou podmínkou pro lidi, aby se mohli těšit ze své svobody a vykonávat ji, avšak vlády nejsou tím, kdo je dárce této svobody. Mají sice moc připravit lidi o svobodu, ale ne právo a autoritu udělovat ji nebo odprát. A pokud má být část zdrojů lidí zdaněna v zájmu samotného vládnutí, musí být v zájmu civilizované koexistence také část jejich svobody omezena zákony a předpisy. Stejně jako u zdanění, jakékoliv omezení svobody, ať už platné či nikoliv, je extrakce.

Zdroje

Pokusíme-li se najít smysl ve státní extrakci zdrojů, stane se brzy zřejmým, že to, čím se zabírám, není kapitalistický systém, ve kterém jsou od sebe stát a ekonomika odděleny a ve kterém plynou daně a služby tam a zpět. Namísto toho stát zůstává v ekonomice důležitou pozicí a značná část z toho, co vybere, neteče ven z ekonomiky a do státních pokladen, ale podle vůle státu obíhá uvnitř socialistického tržního hospodářství. Například ohromná státní investiční aktivita ve stavebnictví a infrastrukturu je financována z peněžních zdrojů, v jejichž vytváření nehrají formální daně žádnou roli.

Stát vybírá prostředky od lidí jak v peněžích v hotovosti, tak v naturálních. Extrakce v hotovosti se děje pomocí příjmů a nepřímých peněžních daní domácnosti a podnikání. Extrakce v naturálních je ve zboží a práci. Zde je příjem vybírán od pracujících a domácností ještě předtím, než se jim ocitne v kapsách a stává se měnovým příjmem. Je strháván více méně neviditelnými cestami z jejich „reálného příjmu“, což znamená, že jejich reálný příjem je menší, než „by měl“ být. Což je dominantní způsob zdanění po celou historii. Egypské pyramidy a evropské středověké katedrály jsou svědectvím

vyňahací moci faraónů a monarchistických režimů. Sovětské režimy v Rusku a východní Evropě udržovaly své obrovské státní zřízení jen s velmi malým peněžním zdaňováním. Moderní státy extrahují práci prostřednictvím, například, všeobecné branné povinnosti či povinnosti zaměstnavatelů vybírat daně od zaměstnanců a předávat tyto příjmy státu. V raných obdobích lidové republiky stát silně spoléhal na přímé odvozy zboží, zejména se to týkalo zemědělské produkce. Nyní je tato forma zrušena (státní dodávky zrna skončily v roce 1985), nicméně extrakce v naturálních přetrvává v mnoha různých formách. Šanghajské monumentální, hlavně státem vlastněné a státem vybudované panorama mrakodrapů je moderním čínským ekvivalentem starověkých pyramid a katedrál (být má horší trvanlivost). Odkud stát bere na tento druh investiční kapacity?

Z toho, co čínský stát obdrží pod označením zdanění, tvoří asi 25 až 30 procent příjmů národního důchodu, což ale nezahrnuje mimorozpočtové položky státního rozpočtu a skryté výběry uvnitř ekonomiky.

Abych podal plnější a komplexnější obrázek o zdanění, vyjmenuji teď rozličné zdroje státní extrakce, poté se obrátím k otázce, kolik každý zdroj přispívá a jak je distribuován. Nicméně opět to bude cvičení v nejistotě. Neexistuje žádné objektivní a oficiální vymezení toho, co se považuje za extrakci, a neexistují žádná přesná data, která by odhadovala velikost těchto příjmů. Budu se orientovat podle „minimalistického principu“ a zahrnu jen zřejmé zdroje extrakce, nezahrnu možné či sporné zdroje. Jakmile se dopracujeme k nějaké veličině, budu používat konzervativní vyhodnocení a systematicky si dávat pozor na podhodnocení.

(1) Základem je opět formální míra zdanění – od 25 do 30 procent HDP.
(2) Hlavním příznakem mimorozpočtovým příjmem jsou poplatky a transakce s pozemky. Existuje široká škála daní a poplatků (některé z nich předepisují vesnické úřady, které nesmí oficiálně participovat na výběru daní). Základní sociální pojištění je povinné a je financováno povinnými příspěvky zaměstnanců a v hlavních programech zaměstnavatelé. Stejně jako v případě daně z příjmů i zde se dá vyhnout placení pojištění ve velkém. Být jsou formální danové sazby relativně vysoké, příjem státu je nakonec stejně menší, než by měl být. Fondy jsou částečně pod kontrolou místních vládních úrovních, principiálně se jedná o okresy a provincie, a rozsáhle jsou odčerpávány na nesociální bezpečnostní účty. Navíc lokální vlády ukládají poplatky za řadu služeb a provádějí to s velkou mírou vynalézavosti a vše-

obecně velmi zručně a bedlivě. Mnohé sociální služby včetně vzdělání a zdraví jsou sice dotovány, ale nejsou bezplatné, a ti, kteří je využívají, musí zaplatit podstatnou část nákladů. Poskytovatelé, zejména v oblasti zdravotní péče a do jisté míry i ve vzdělání, pracují na neziskovém základe a využívají poplatky, ke kompenzaci neadekvátních rozpočtů, které je nechávají na holičkách a nutí je postarat se sami o sebe. Dokonce i zadržené osoby, jako jsou prostitutky nebo narkomani, jsou nuceni platit poplatky za ubytování, jídlo, lékařskou péči a další životní nezbytnosti (a úplatky úředníkům a oficiálním představitelům) a pracovat bez platu, což místním vláddám občas umožňuje, aby provozovaly svá detenční zařízení s přebytky. Ústřední vláda se pokusila omezit schopnost místních úřadů ukládat poplatky, například převáděním mimorozpočtových poplatků na rozpočtové daně a stanovováním jejich maximální výše. Ale ukázalo se to být jen částečně efektivní, neboť místní vlády a organizace i nadále vybírají ilegální poplatky. Konzumenti platí další poplatky, například na silnicích s mýtným, a podniky platí další sociální poplatky, jako třeba příspěvky na bydlení nebo Svazu tělesně postižených osob.

(3) Zemědělská (vesnická) půda je v kolektivním vlastnictví, což prakticky znamená, že je pod kontrolou státu, místní vlády nebo vesnických orgánů. Uživatelé půdy sice mají práva k jejímu užívání, ale ta nejsou permanentní a jsou jen uboze zdokumentována a chráněna.¹²⁴ Městskou půdu (s výjimkou půdy „městských vesnic“) vlastní stát. Vláda na různých úrovních má neobvykle silná oprávnění převádět půdu do městského nebo komerčního užívání, což se děje i bez souhlasu těch, kteří mají k uvedené půdě uživatelské oprávnění. Čínský ekonomický růst byl v posledních desetiletích z důležitých částí poháněn právě převáděním zemědělské půdy ke komerčnímu využívání, neboli odnímáním uživatelských práv rolníkům a převáděním na ústřední nebo místní úřady. Místní úřady používají půdu jako základ pro svoje obchodní podnikání nebo pronajímají uživatelská práva jiným organizacím a podnikům. Často na prodlouženou dobu, řekněme na sedm roků, a často formou aukcí. Příliv finančních prostředků z půdy nebo pronájmu užívacích práv plynul do státních kas nepřetržitě po celé reformní období a stále plyne, jak v městských, tak venkovských

¹²⁴ Probíhají experimenty s lepším způsobem registrace půdy, který aspiruje na to, že by se od roku 2017 měl stát celonárodním systémem.

oblastech představuje konstantní příliv prostředků pod veřejnou kontrolou. Pravděpodobně víc než polovina finančních fondů lokálních vládd pramení z transakcí s pozemky. Předpokládá se, že družstva jsou za využití půdy kompenzována, ale kompenzace jsou nízké a mohou jim být úplně upřeny. Pokud je vyvlastnění kompenzováno, děje se tak na základe půdní hodnoty, přičemž rozdíl daný touto hodnotou a komerčním pronajímáním jde místní vláde. A jestli je individuální rolník odsíkodněn, pokud se musí vzdát půdy, to je záležitost kolektivu.

(4) Většina států extrahuje některé zdroje z práce, čínský stát tak čini masivně. Zatímco většina poplatků a příjmů z pozemkových transakcí se očitá na mimorozpočtových účtech, příjmy z práce nejsou zahrnuty do žádného účtu. Trh práce je rozdělený do tří částí, z nichž každá má přibližně stejnou hodnotu: na trh pracovních sil rolnictva; trh migrantů a na trh ne-regulérních pracovníků a regulérních tržních zaměstnanců. Mezi těmito trhy panuje mobilita, jak se ukazuje na migračnické pracovní síle, ale jedná se o mobilitu regulovanou a omezenou různou politikou, zejména prostřednictvím *chu-kchou* a tím, že mzdy jsou stlačovány dolů. Rolníci mohou migrovat za prací do měst, avšak ne svobodně. Musejí požádat o rezidenční povolení a získat je. Regulérní trh pro ně není otevřen. Jejich mzdy jsou dříženy na nízké úrovni a tato zásobárna levné pracovní síly stlačuje také mzdy regulérních pracovníků. Mimo zemědělství jsou a zůstávají mzdy nízké vzhledem k možnostem ekonomické kapacity, což je pravý opak toho, jak vysoko pracovníci přispívají ke vzrůstu kapitálu, to se následně odráží částečně v konzistentně vysoké úrovni investic. Mzdy rostou rychle, přesto zůstávají pod mírou ekonomického růstu, řekněme o jeden dva procentní body každoročně. Na opačné straně se opět tyto prostředky vracejí do kapitálových prostředků a zaměstnavatelům, včetně státního sektoru, což zčásti vysvětluje, proč se státní podniky stávají ve větší míře ziskové. Mzdy a příjmy domácností (a spotřeba) jsou nižší, než „by měly“ být, a v průběhu času stále víc pokulhávají za vysokým tempem ekonomického růstu. To vede k paradoxu, který se za tím skrývá. Na jedné straně zvyšování mezd a příjmů domácností a na straně druhé současně nárůst „vykořisťování“ práce a narůstající příspěvky domácností podnikům a investování. Není snadné sledovat, jak jsou dělníci v průběhu roku, kdy se jejich výplatní sáčky postupně víc a víc plní, stále bezohledněji vysáváni. Podle odhadů Mezinárodního měnového fondu se každoročně podpora od

domácnosti velkým korporacím pohybuje v prvním desetiletí 21. století kolem 4 procent HDP.¹²⁵ Jak moc se benefity ekonomického růstu navracely pracovní síle a jak moc kapitálu, není přesně známo, ale panuje konsenzus, že návrat pracovní síle je poměrně nízký a že „došlo k podstatnému pádu podílu příjmu pracovní síly“.¹²⁶ Přinejmenším od poloviny či konce devadesátých let se ziskovost podniků zvýšila, zčásti to bylo způsobeno redistribucí z mezd na zisky. Jako obvyčejně neznáme přesná fakta spojená s touto záležitostí, ale existují důvody potvrzující domněnku, že pracovní síle se toho vrací relativně málo a trend je navíc klesající. Pracovní síla je „slušně“ kompenzována, když se mzdy odvíjejí od spravlivého trhu práce, možná prostředkováním spravlivým vyjednáváním o mzdách. Což jsou ale podmínky, které v Číně neexistují. Trh práce je zde politicky ovlivňován. Pracovní mobilita je omezoována *chu-kchou* a tedy i nároky sociálního pojištění, které nejsou přenosné, pokud ne principiálně, tak fakticky určité. Ekonomika rozsáhle funguje díky migrantům a neregulérním pracovníkům, kteří mají nízké platy a nemají práva regulérních zaměstnanců. Pracovníci nemají k dispozici efektivní nástroje vyjednávání o mzdách. Nominální odborové svazy jsou součástí státního aparátu, který je zaměřený směrem dolů, namísto aby byl zaměřený nahoru a fungoval ve prospěch pracovníků. Přestože mzdy neregulérních pracovníků rostou relativně rychleji ve vztahu ke mzdám regulérních pracovníků, migranti a neregulérní pracovníci jsou i nadále hrubě nedostatečně placeni, jejich mzdy jsou ve srovnání s regulérními městykými pracovníky menší o 25 až 50 procent. Je proto v pořádku tvrdit, že čínští pracovníci jsou nedostatečně placeni, a navzdory rostoucím mzdám je v pořádku tvrdit, že se v průběhu času stávají ještě víc špatně placenými. Což není náhoda, je to výsledek úmyslného nastavení trhu práce a další politiky, která způsobuje, že reálný mzdový příjem se postupně snižuje ještě předtím, než se to projeví v zaměstnaneckých rozpočtech snížením peněžního příjmu. Z výhody malých platů těží zaprvé státní podniky a zaměstnavatelé, zadruhé se jedná o příjmu extraktaci státu. A zjevně z této situace těží také privátní podniky, tedy se jedná o státní podporu podnikání.

¹²⁵ Jak uvedl ve *Financial Times* 2. dubna 2014, Martin Wolf.

¹²⁶ Die Světová banka, *China 2030*.

(5) Čínské domácnosti jsou velmi spořivé. Země má světově nejvyšší míru úspor domácnosti ve výši asi 50 procent disponibilního příjmu.¹²⁷ Část z úspor byla investována za booom bydlení a část do bank. Spořiči si mohou vybírat mezi sedmi bankami, které mají velkou návratnost, ale také vysokou míru rizika, a státními bankami. Stát zdaňuje výnosy z úspor v bankách 20 procenty.¹²⁸ Ale ještě předtím si stát bere podíl na „skutečných“ úrocích úspor státních bank, protože poskytuje jen uměle nízké úrokové míry. To napomáhá státním bankám, aby poskytovaly úvěry s nízkým úrokem státním podnikům, což *Economist* popsal jako „kruté zdanění obvyčejných lidí“.¹²⁹ Stát vládne velkou extraktivní mocí také prostřednictvím dalších monopolů. Za jeden příklad může posloužit 2 700 let starý státní monopol na prodej soli, což způsobuje, že konzumenti platí za sol čtyřikrát více, než jaká je tržní cena. Tento monopol ale už dlouho nepřináší státním financím mnoho a ve stávající vlně reformem má být zrušen. Také státní monopol na dodávky tabáku je rušen. Domácnosti jsou také vykořisťovány pomocí státních regulací. Jednou z nich je politika držení uměle nízkého směnného kursu *jüanu*. To u importovaného zboží pro konzumenty znamená vysoké ceny, na druhou stranu to znamená prostřednictvím nízkých exportních cen nepřímou podporu vývozu. Další formou je udržovat uměle vysoké ceny farmaceutických výrobků, což zajišťuje poskytovatelům zdravotní péče stimuly k nadměrné hospitalizaci a reprezentuje skryté zdanění lidí, kteří mají špatné zdraví, a podporu na profit zaměřeným dodavatelům. Třebaže tato cenová nastavení vykořisťují konzumenty, nebylo by nejspíš správné zahrnout je do extraktací státu, protože hlavně zahrnují přehášení nákladů a zisků mezi domácnostmi a podnikáním (přestože některé z těchto „podnikatelských subjektů“ jsou provozovateli veřejných služeb).

(6) Místní vlády jsou podněcovány k tomu, aby se pustily do podnikání a vzájemně mezi sebou soutěžily ve vytváření podmínek a přitahování

¹²⁷ Oficiální statistiky však mohou přeceňovat úroveň úspor domácností a podceňovat spotřebu, částečně proto, že daně skrývají velkou část jejich příjmu, což se zejména týká stále bohatší střední třídy. Například prodej automobilů a luxusního zboží je vyšší, než by měl být vzhledem k oficiálním údajům o příjmech.

¹²⁸ Daň byla zavedena v roce 1999, pak postupně rušena a úplně skončila v roce 2008, aby se následně vrátila v původní podobě.

¹²⁹ *Economist*, 3.1. srpen 2013.

podniků. Tím, že se do toho pustí ve velkém a budou si brát půjčky na financování podniků a běžných výdajů. Pokud budou vydáje financovány z půjček a připojí se k veřejným účtům, úroveň výdajů z těchto účtů by se měla zvýšit asi o 5 procent HDP.¹³⁰ Místním úřadům není technicky povoleno brát si půjčky s výjimkou situací, kdy jsou schváleny ústředím, nicméně tyto restricke jsou obcházeny zřízením různých „nástrojů“, které jim dovolují půjčovat si bez dozoru svrchu, většinou na vysoký úrok od šedého bankovního sektoru. Výsledkem však je, že dluhy místních vláď dosáhly velmi vysoké úrovně, obecně se má za to, že se pohybují někde mezi 30 až 50 procenty HDP, a stále rostou.¹³¹ Vlášdní půjčky od finančních institucí nejsou v první instanci extrakcí od populace. Ale ihned následují tři typy problémů, které s sebou půjčování nese. Zaprvé, jako u každého vypůjčování, úroky. Zadruhé, jak úroky, tak kapitálové splátky, jsou-li dluhy využívány, což jsou značně, k financování běžných výdajů, a ne k investicím, nebo jsou-li využívány k tomu, aby pokrývaly starou dluhovou zátěž, která se kvůli své vyčerpanosti již stala nepoužitelnou. A zatřetí splácení dluhů na investice, které nejsou výnosné či jsou zcela špatné. Dluhy místních vláď v Číně jsou jedna velká záhada, stejně jako jsou úvěry obecně. „Nástroji“ vypůjčování je mnoho druhů a není příliš dobře známo, komu a od koho se půjčuje. Není známo, kam peníze jdou ani kdo nakonec zaplatí účet. V tomto zmatku rostou náklady, které musí být zaplacený, a jak tomu bývá u všech vládních aktivit, účet bude nakonec předložen obyvateřstvu.

(7) Mimořádným druhem „poplatků“ vymáhaném na občanech jsou extrakce peněz (či ve formě darů), které jsou vybírané v úplatcích. Korupce je, jak jsme už viděli, v Číně komplikovaná záležitost. Existuje tradice dávání darů na oplátku za prokazování laskavostí, což Číňané pravděpodobně

¹³⁰ World Bank, *China 2030*.

¹³¹ Některým lokalitám, jako jsou města Peking a Šanghaj, bylo znovu poskytnuto právo vydávat pod svou vlastní pravomocí cenné papíry, což znamená, že si mohou půjčovat bez toho, aby žádaly o povolení ústřední orgány. Revidovaný Zákon o státním rozpočtu za rok 2014 předpokládá legalizaci půjčování místních vláď: myšlenka je zjevně taková, že legální a viditelné půjčování je lepší než ilegální vypůjčování, jež nemůže být zkoumáno, což je výhled, který následoval po sice explicitním, nicméně jako vždy nerealistickém varování v názoru Státní rady vydaném 2. října 2014, v němž je uvedeno, že ústřední vláda nebude pomáhat nezodpovědným místním vypůjčovatelům.

chápnou jako něco normálního, nicméně zvenčí to může vypadat jako korupce. Ekonomové někdy vedou úvahy o „optimální korupci“, což má odrazet druh a úroveň korupce, která je produktivní pro ekonomický růst. Je možné, že nějaká korupce na vysoké úrovni prospívá ekonomickému podnikání a že při ní nikdo netrať, být generuje velké privátní zisky. Korupce a úplatky uvnitř veřejného sektoru mohou být nezbytným nástrojem kompenzace nízkých mezd v tomto sektoru ve srovnání s privátními platy, a zpusobem, jak je stát schopen odměňovat svoje úředníky a získávat si jejich loajalitu. Existuje šedá zóna mezi extrakcí nelegálních poplatků úřadům a přímými korupčními platbami úředníkům. Víme něco o korupci v nejvyšších patrech politiky prostřednictvím odhalení, týkajících se udivující velikosti akumulovaného bohatství nahromaděného vrcholnými představiteli, jejich rodinami a přáteli, zčásti díky vynikajícímu investičnímu zpravodajství *New York Times*, Bloombergu a dalších a díky velkým „zvířatům“, která byla volána k odpovědnosti během současného protikorupčního tažení. A víme také ze svědeckvých průzkumného šetření, že zátěž každodenních úplatků je zdrojem velkého znepokojení mezi čínským lidem a velkým zdrojem nespokojenosti s životními podmínkami a veřejnými službami.¹³² V každém případě, být je obrázek komplikovaný a propletený, korupce a úplatky jsou od svrchu až na dno všeobecně rozšířené a zavedené a platby „bokem“ představují pro normální lidi a podnikání obvyklou součást obvyčejného života. Občané musí počítat s tím, že musí platit při styku s úředníky, doktory, učiteli, univerzitami, zkušejícími, šefy, soudy, policiisty a dalšími, aby se dostali ke službám, získali určitou kvalitu služeb či se vyhnuli obtěžování. Rodiče platí za to, aby dostali svoje děti na nevyhledávanější školy, univerzity, do mateřských školek nebo na školy, které mají univerzitní prestiž, v naději, že to jejich dětem nakonec, až nastane čas, otevře přístup na univerzitu. Veřejní a straníční činovníci musí počítat s tím, že budou muset platit, pokud chtějí postoupit na lepší pracovní pozice. Podnikatelé musí počítat s tím, že budou muset platit, pokud budou chtít získat podnikatelské licence, práci a kontrakty.

¹³² Viz Saich, *Governance and Politics in China*. Je tedy jednoduché porozumět tomu, proč je Slova protikorupční kampaň mezi obyvatelstvem tak populární, jak Saich a kolegové zjistili při nedávných průzkumech veřejného mínění, srovnej *New York Times*, 11. září 2015.

(8) Čína provozuje dvě státní loterie, které byly spuštěny v roce 1987: sociální loterie a sportovní loterie. Hazard je jinak ilegální, byť rozšířený. Příjem ze státního prodeje losů údajně dosahuje až k 1 procentu celkových vládních příjmů a stále roste.

(9) Číňané jsou řízení zdvojeným systémem strany a státu a oběma musí platit. Stranický aparát je hlavně placen z výnosů státu, ale existují také příjmy ze členských příspěvků. Což je daň. Není to principiálně povinná daň, ale ani to není principiálně dobrovolný poplatek. Komunistická strana Číny a k ní přidružené organizace nejsou spojeny v obvyklém významu tohoto slova, ale instrumenty státu. Lidé se připojují z důvodů poistky života a kvůli ka-riéře a vzestupu svého podnikání i z mnoha jiných důvodů, stávají se členy strany, pokud je to nutné. V Číně existují další (nominální) politické strany, které jsou spíše přidruženými sdruženími, k nimž se lidé připojují z jiných důvodů a jimž platí příspěvky dobrovolně. Pokud ale platí KSČ, jedná se o jinou kategorii. Platby jdou na financování státostраны. Navíc ke straně samotné hlavními přidruženými organizacemi jsou Všečínský svaz odbo-rových svazů, Všečínský svaz studentů, Všečínský svaz žen, Komunistický svaz mládeže, Všečínský svaz průmyslu a obchodu, nepočítaje v to menší organizace, jako jsou třeba novinářské a právnické. Přibližné počty členů jsou následující: Strana má 87 milionů členů, odbory 230 milionů a mladá komunisté 90 milionů (včetně asi 45 milionů členů svazu studentů). Vše-čínský svaz žen je zastřešující organizací pro přibližně 6 000 sdružení a ne-uvěřitelně počty svých vlastních členů. Kolik členek je v oněch 6 000 sdru-ženích, není známo, ale opatrný odhad počtů je 100millionovou členskou základnou. Všečínský svaz průmyslu a obchodu sdružuje 3,7 milionů korpo-rací, skupin a individuálních členů, jež jsou organizováni ve 3 000 místních odbočkách a 32 000 obchodních komorách. Členská základna všech těchto organizací stále stoupá. Pro příklad počet členů strany se zvednul z 60 mi-lionů na přelomu století na 75 milionů v roce 2008. Množství členů odborů se zvedlo ze 140 milionů, jež měly v desetiletí do roku 2010. Počet členů Všečínského svazu průmyslu a obchodu se od roku 2010 do roku 2014 zvý-šil o 45 procent. Vezmeme-li v úvahu dostupné statistiky členských zákla-den, které jsou sice poněkud zastaralé, a přidáme-li ještě několik menších organizací, dostaneme strážlivý odhad celkově nějakých 500 až 600 milionů v systému, který je spjat se stranou. Což je ohromující číslo, které se rovná více než polovině pracovních sil a více než polovině dospělé populace. Počet

členů odborových organizací samotných se přibližuje počtu pracovníků na regulérním trhu pracovních sil. Existují ještě další kvazi-oficiální sdružení a asociace, jako je třeba Sdružení rodinného plánování (téměř 100 milionů členů), Čínský červený kříž (asi 20 milionů členů), Čínský svaz spisovatelů a uměleckých kruhů (což je federace pěti sdružení, včetně spisovatelů, která má 9 000 členů, a umělců, která má 6 000 členů), asociace právníků a novi-nářů, Čínská bankovní asociace atd. až do nekonečna.

Představují-li všichni členové těchto organizací zdroje extrakce, kolik to musí vynášet? Jako obvykle neexistuje statisticky přesná odpověď. Dokonce i s lepšími daty, než jsou k dispozici – a tady se není moc čeho chytit – každá odpověď by zůstala nepřesná a nejistá, protože každý odhad by závisel na předpokladech, které jsou flexiblní. Naštěstí přesnost není nezbytná. Po-stačí, pokud se nabídně číslo v hodnotě řádů. A já se budu znovu držet mi-nimalistického přístupu.

Východiskem je 25 až 30 procent. K tomu potřebujeme přičíst dvě další formy extrakce: extrakci před zdaněním reálného příjmu a nezdanitelnou extrakci z peněžního výnosu.

Ministerstvo financí produkuje odhady mimorozpočtových příjmů ve třech pomocných rozpočtech (což jsou další rozpočty mimo „celkový rozpočet“): na „vládních fondech“, na „státních kapitálových operacích“ a „fondech sociál-ního pojištění“. Dle ministerských hlášení Všečínskému shromáždění lidových zástupců v posledních třech letech generují zhruba následující výnosy.

Důležitá komponenta, skrývající se pod „vládními fondy“, představuje příjmy z transakcí s pozemky, což obnáší zhruba od 6 do 7 procent HDP. Částka je založená na lokálních informacích, které nejspíš podhodnocují skutečné příjmy a nezahrnují se do nich odepržené kompenzace. Další kom-ponenty z této kategorie přidávají k odhadovaným výnosům jen marginální částky. Příjem ze „státních kapitálových operací“ představuje část odvede-ného zisku státem vlastněných konglomerátů a čítá méně než půl procenta HDP (pochopitelně se sem nezahrnují zisky, které konglomerátům zůstávají a jsou jimi užívány). Nahlášené příjmy z poplatků sociálního pojištění ob-nášejí mezi 5 až 6 procenty HDP.¹³³

¹³³ Tyto odhady pocházejí z vládního hlášení o rozpočtu Všečínskému shromáždění lidových zástupců.

Toto pokrývá mé dva první zdroje hlavních formálních daní, transakcí z pozemků a poplatků. Zahrnul jsem pouze příjmy z oficiálních mimorozpočtových účtů, které však spíše podhodnocují, než nadhodnocují extraktaci z těchto zdrojů. Například nejsou zahrnuty zaměstnavatelské a zaměstnanecké příspěvky do hospodářských fondů bydlení (obecně 5 či více procent mzdy pro oba dva). Ani nejsou zahrnuty podnikové příspěvky pro postižené. Politika v této oblasti je taková, že podniky buď zaměstnávají pracovníky se změněnou pracovní schopností, nebo přispívají do „zaměstnaneckého sociálního fondu“, který za tím účelem spravuje Svaz tělesně postižených osob. Poplatky činí 1,5 procenta průměrné lokální mzdy vynásobené počtem zaměstnanců a snížené o odpovídající počet zaměstnanců se změněnou pracovní schopností ve prospěch postižených. Osobně bych tyto povinné platby financující veřejnou politiku od okamžiku, kdy byly zavedeny, nepovažoval za poplatky, ale za zdanění, nicméně je to sporná otázka, tedy ji nechám být.

S dalšími příjmy navíc k rozpočtovým příjmům, oněm 25 až 30 procentům, dosahují státní příjmy až mezi 35 a 40 procenty, možná dokonce 45 procent HDP. Tato úprava samotná – a to stále pracujeme s oficiálně přiznávanými a do rozpočtu zahrnovanými příjmy – zařazuje Čínu do rodiny zemí s vysokým zdaněním a odpovídající úrovni státních příjmů, což ji staví na úrovni ostatních zemí OECD, jak je uvedeno ve 4. kapitole.

Další velká extrakce na vrcholku seznamu rozpočtových a oficiálně přiznávaných mimorozpočtových příjmů pramení z práce. Kolik to může být, to opět nemůžeme říci s jistotou, ale můžeme na základě dostupných informací učinit rozumný odhad. Zaprvé, většina rolníků pracuje za nízké platy na veřejně vlastněné půdě. Což je jasné vykořisťování, o kterém se ale nutně nedá říct, že by se jednalo o extraktaci. Dávám přednost označovat to za strukturální horizont, který umožňuje držet nezemědělské mzdy na nižší úrovni, než „by mohly“ být, a proto konzervativně nezahrnuji tento odhad extrakce z práce v zemědělství. Zadruhé, pokud jsou platy migrantů a neregulérních pracujících o 25 procent nižší než mzdy regulérních městských pracovníků (což je opět konzervativní předpoklad), je řeckneme nižší o 10 procent, neboť další snížení pramení z nižší kvalifikace. Což znamená snížení o nějaká 2 až 3 procenta v rámci celkové pracovní síly (vzhledem k poměru migrantů a neregulérních pracovníků na celkové pracovní síle). Zatřetí existuje podhodnocení mezd u regulérních pracovníků vzhledem k nastavení tržních podmínek a další politice, což činí snížení o 10 procent, což přidává další 2 až 3 procenta

v podílu na celkové pracovní síle. To v celkovém součtu podhodnocení práce dává nějakých 5 procent. K tomu bychom pravděpodobně měli ještě přidat úroveň podhodnocení práce, ke kterému došlo v posledních dvou desetiletích (přinejmenším). Ale kolik by to mohlo činit, to opět nevíme. Ve zprávě *Čína 2030* Světové banky a Výzkumného vývojového střediska čínské Státní rady se uvádí pokles podílu práce na vytváření HDP od začátku devadesátých let v rozmezí od 60 do 40 procent, ale zde je nutné upozornit, že tato čísla nejsou věrohodná, pokud je bereme jako trend. Na druhé straně, jestli růst mezd zůstával za tempem růstu o jedno až dvě procenta za rok, či dokonce o méně, ve výsledku za celou tuto dobu to značně zvyšuje agregátní veličinu. Jedna polovina tohoto zvýšeného odhadu by byla 10 procent a čtvrtina 5 procent. Tento hrubý odhad nás přivádí k tomu, že aktuální podhodnocení práce dosahuje výše mezi 10 až 15 procenty reálného příjmu.

Na první pohled se odhadovaná extrakce od pracovní síly může jevit jako mimořádně vysoká, 10 až 15 procent hodnoty výkonů čínské pracovní síly je vyvlastňováno pro státní využití a nezaplaceno. Nezahrnuje však žádnou extraktaci pracovních sil v zemědělství. Zbytek trhu práce je regulován *chu-kchou*, což omezuje jeho mobilitu, a i s velkou představivostí jej nemůžeme považovat za spravедlivý. Směřem proti ekonomice velkých konglomerátů nemají pracovníci k dispozici žádnou odborovou sílu (k vyjednávání o podmínkách, jež by pramenila z toho, že jsou odborově organizováni. Co však je na čínském národním hospodářství pozoruhodné, není skutečnost, že pracovníci jsou vykořisťováni, ale opakovaně vysoká míra investic. Udržování růstu ekonomiky, založeného na investování, není možné bez vhnění ohromných zdrojů do těchto investic. Jednou cestou (jednou cestou?), jak zajistit neobvykle vysokou úroveň zdrojů na investice, je využívání pracovních sil.

Uhrnem je reálné zdanění práce trojnásobné: Zdanění příjmů, příspěvky na sociální pojištění i další poplatky a extrakce prostřednictvím podhodnocených mezd a platů. Zatížení tímto břemenem může být podle jakéhokoliv standardu popsáno jen jako extrémně těžké.

Zbývající zdroje extrakce jsou menší velikosti, ale v součtu přispívají docela významně. Pokud místní vydáje financované z půjček dosahují k 5 procentům HDP a polovina z této částky je určená jen na umorování sebe sama, musíme k extraktaci přidat další 2 až 3 procenta. Místní (ilegální) poplatky, daně a zneužívání fondů sociálního pojištění přidávají znovu neznámý součet, ale opatrný odhad je další jedno procento HDP.

Polkud náš konzervativní odhad předpokládá, že čínské domácíosti šetří až ke 30 procentům svého příjmu, polovina z této částky leží na státních bankovních účtech, které jsou nížce úročeny, a pokud tento „příliš nízký“ úrok dosahuje 2 až 3 procent, toto kruté zdanění obyčejných lidí (bez započítávání normální daně ve výši 20 procent) dosahuje jedné až dvou třetin procent příjmu domácíosti, přičemž tento odhad je opět pravděpodobně podhodnocen.

Hodnota úplatků je zjevně neznámou veličinou, ale opět bude značná. Lidé pravidelně platí za něco, na co mají mít normálně nárok. Byznysemi potřebují ke svému fungování licenci, kterou je obtížné získat a může jim být kdykoliv odňata. Pokud mají nárok na daňové výjimky, ty nemusí být v dohledu. Pomoc „kontaktů“ může být nezbytnou podmínkou k tomu, aby dokázali manévrovat byrokratickým bludištěm a jeho překážkami. A mnozí z těch, na kterých jsou závislí, mohou očekávat, že je podnikatel štědře pohostí. V jednom případě odhadl podnikatel výlohy na udržování kontaktů, *kuan-si*, na 3 až 5 procent svých nákladů. Problém korupce je endemický a zasahuje každíčkou oblast hospodářského a sociálního života. Znovu, pokud bereme v úvahu malou korupci, rozumný hrubý odhad nám dá další jedno procento příjmu. Zpronevěry na vysoké úrovni jdou nakonec také z kapes lidí, ale v tomto případě je lepší považovat je za krádež, nikoli za extraktci od státu.

Pokud se prodaje losů rovnají jednomu procentu veřejných výdajů (konvenční odhad), pak to přidává další 0,25 procenta k daňovému zatížení.

Pokud členové strany a jí přidružených organizačí platí průměrné členské příspěvky ve výši 2 procent příjmu a jestli počet členů těchto organizačí dosahuje poloviny počtu daňových poplatníků, reprezentuje to další jedno procento extrakce z příjmu. A opět, jedná se pravděpodobně o podhodnocený odhad. Členové strany platí, či se předpokládá, že platí, členské příspěvky ve výši od 1,3 do 5 procent příjmu; čím vyšší příjem, tím více platí. Členové Všečínského svazu odborových svazů přispívají 0,5 procentem svého hrubého příjmu, zatímco společnosti, ve kterých jsou odbory, platí 2 procenta z částky svých celkových výplat.

Což znamená další navýšení. Začali jsme u 25 až 30 procent HDP ve formálních daních. Oficiální mimorozpočtové příjmy částku zvyšují na něco mezi 35 a 45 procenty. Extrakce od pracovních sil, konzervativně odhadnuty, přidávají dalších 10 až 15 procent. Další menší zdroje zdanění společně přidávají přinejmenším dalších 5 až 7 procent.

Sečteme-li všechno dohromady, pak stát stojí čínský lid něco mezi 55 a 67 procenty jeho reálných příjmů.

Což je, překvapivě, opatrnický a strážlivý odhad, který systematicky vychází z minimalistického principu jak v tom, co je zahrnováno do extrakce, tak v tom, jaký je jeho odhadovaný výnos. Což je, opakujeme, hrubý odhad, který v sobě skrývá mnoho nejistot. Žádný z těchto uvedených odhadů není přesný. A je zde další možný zdroj chyb, jelikož přidáváme rozličná procenta, jež všechna nemají stejného jmenovatele. Někteří jsou odvozena z výše HDP, jiná z peněžních příjmů domácíosti a další z vyšších „reálných“ příjmů. V odhadované extraktci od pracovní síly je pravděpodobné, byť to není prokázáný fakt, že podíl příjmu, který se navrací práci, během posledních dvou dekad poklesl. Ale i přes tuto veškerou nejistotu a všechny nezbytné zkoušky to, co před sebou máme, je racionální a konzervativní odhad, který ukazuje skutečnost v hodnotě řádu.

Stát, který oficiálně funguje na přibližně čtvrtinu hodnoty HDP, ve skutečnosti absorbuje asi dvě třetiny. Jistě, něco z toho se navrací obyvatelstvu ve službách, ale to patří na druhou stranu účetní rovnice. Účet, který vystavuje stát za vládnutí svým občanům, je ve výši dvou *juanů* z každých tří *juanů* jejich reálného příjmu.

Nakonec, kdo všechno platí? Stejně jako přesně nevíme, kolik se vůbec platí, ani přesně nevíme, kdo platí co. Ale víme dost na to, abychom mohli snadno říct, jaký je distribuční profil extrakce.

Jak jsme viděli, formální daně jsou co do své distribuce regresivní. Extrakce práce a pozemků jsou silně regresivní. Malé platy nepoměrně silně padají na bedra migrantů a neregulérních pracovníků, kteří jsou chudí, protože jsou nedostatečně placeni. Půda je od rolníků extrahována a oni jsou na dně stupnice příjmu. Tuto špatnou distribuci znásobuje mnoho nedostatečně placených migrujících pracovníků, kteří předtím byli rolníky nucenými opustit svou půdu.

Zbývající zdroj příjmu, pokud vypustíme členské příspěvky členů strany a jí přidružených organizačí, je distribuce, jež je podobná nepřímým daním, tedy regresivní k příjmu. Členské příspěvky členů strany a jí přidružených organizačí jsou možná v agregátním vyjádření progresivní, neboť možná jsou disproporčně rozděleny od vyšších sociálních a příjmových sfér a formálně progresivní interně (být se zdá nepravděpodobné, že by straníci milionáři a multimilionáři platili členské příspěvky v poměru ke

svým příjmy). V každém případě jsou tyto příjmy v rámci širšího obrázku nevyznamné a nijak znatelně neovlivňují celkovou distribuci zatížení.

Třebaže na otázku po tom, kdo platí, nemůže být dána přesná odpověď, s jistotou můžeme konstatovat, že břemeno placení je v čínském státě sdíleno ne regresivním způsobem, ale silně regresivním způsobem. Disproporčně ti, kteří stojí na nízkém příjmovém žebříčku, platí víc, a ti, kteří stojí výš, se z toho mohou vyvléci mnohem snadněji.

Tato vláda pochopitelně není jediná, která od svého obyvatelstva extrahuje prostředky jinými způsoby než jen formálními daněmi, avšak způsob státní extrakce s čínskými rysy představuje zcela unikátní případ. Neexistuje žádná jiná socialistická tržní ekonomika, ve které se tak rozsáhleou měrou stát angažuje uvnitř hospodářství prostřednictvím vlastních bank a podniků a podporuje tyto podniky levnou pracovní silou a levnými úvěry, které jsou laciné, protože stát upírá svým pracovníkům a spořitelům přístup k některým kompenzacím, na které mají nárok. Neexistuje žádné jiné hospodářství, ve kterém by byl podobným způsobem segregován trh práce a řízen takovým instrumentem, jako je *chu-kchou*. Neexistuje žádné jiné hospodářství, ve kterém by byla půda ve veřejném vlastnictví způsobem, že z ní mohou lokální vlády nepřetžitě extrahovat prostředky formou vyvlastňování, které je kompenzováno umělé nízkou cenou, pokud vůbec kompenzováno je. Neexistuje žádné jiné hospodářství, ve kterém by místní vlády fungovaly na základě nelegálního vypůjčování si v měřítku, že dluhy nemohou být ani spláceny. Neexistuje žádné jiné hospodářství, ve kterém by byla korupce institucionalizována takovým způsobem, aby se stala něčím jako neformální daní, když se obyčejní lidé při svém normálním jednání dostanou do kontaktu s veřejnými službami. Neexistuje žádná jiná státostřana, která by vtrahovala lidi takovým způsobem do kontrolujícího objektivu strany a jejích přidružených organizací. A tyto lidé mají to privilegium, že jsou straně ještě navíc zavázáni platit. Neexistuje žádné jiné hospodářství, ve kterém se jako v tom čínském kombinují takovým způsobem předběžné daně s nezdaněnými extrakcemi. Neexistuje žádné jiné hospodářství, ve kterém by během posledních dvou desetiletí státní výběr ekonomických zdrojů od vlastního obyvatelstva tvořil předpoklad mimořádných temp ekonomického růstu. Čínská socialistická tržní ekonomika není jako žádná jiná ekonomika. Neexistuje žádné jiné hospodářství na celém světě, snad s výjimkou čistých kleptokracií, které by svým

obyvatelům vystavovalo účet tak velkého zatížení a bylo tak regresivní, jak je tomu v případě Číny.

Svoboda

Navíc k této extrakci ekonomických zdrojů existuje ještě druhá velká extrakce, kterou stát vybírá od svých občanů, a tou je jejich svoboda. Čínské obyvatelstvo nemá standardní lidská práva, jako jsou svoboda vyjadřování a mírumilovného shromažďování a spolčování, nemají k dispozici žádné institucionalizovaný nástroj, prostřednictvím kterého by mohli mluvit do veřejných záležitostí, a nemají ani svobodu žít si svoje životy, jak chtějí.

Všichni vědí, že Čína je diktaturou, ve které nemají lidé základní práva a svobody, ale přesto panuje přesvědčení, že se někdy dá obejít, a stále znovu se to zdůrazňuje a opakuje. Ve své jinak excelentní knize *The Party* Richard McGregor píše: „Námísto Maova totálního teroru jej Strana nahradila smlouvou se společeností typu Ber nebo zmir. Pokud hrajete podle pravidel Strany, tj. vyvarujete se konkurenční politiky, vy a vaše rodiny mohou pokračovat ve svých životech a možná zbohatnete.“ Podobně *Economist*: „Po protestech na náměstí Nebeského klidu v roce 1989 a jejich následné krvavé porážce se dohoda, kterou čínští vůdci nabídli zemi, změnila: neplette se do politiky a můžete si dělat cokoli, co se vám zlíbí.“¹³⁴ Takový benevolentní pohled na Čínu dovoluje svobodomyšlným pozorovatelům obdivovat Čínu za to, že se stává mírnější diktaturou, což je však zvrhlá logika. Kolega to vyjádřil následovně: „Osobně si nemyslím, že si strana může přičítat mnoho zasluh na základě toho, že sundá nohu v botě z průdušnice dusícího se muže, a pak tvrdí, že mu zachránila život.“

Je to také zcela mylný pohled. Mezi státem, společeností a lidmi v této věci neexistuje žádná smlouva typu Dělej, jak myslíš; ani jiný pakt či nějaká jiná dohoda. Státostřana neuzavírá smlouvy, ona rozhoduje. Naznačovat, že zde existuje nějaká společenská smlouva, je nejen chybné, ale dokonce urážlivé. Když McGregor napsal, že „vy a vaše rodiny můžete pokračovat ve svých životech“, regulace porodnosti ještě stále přetrvávala ve formě Politiky jednoho dítěte, a i teď, kdy po špičkách směřuje k politice dvou dětí, rodiny mohou mít legální dítě pouze tehdy, pokud na něj předem získají od státu

¹³⁴ Ve zprávě o čínských NGO. *Economist*, 12. duben 2014.

povolení. *Economist* šlápl vedle nejen tím, že ponižil celonárodní povstání z roku 1989 na „protesty“ a omezil je pouze na náměstí Nebeského klidu, ale také tím, že redukoval diktaturu na jakési hrůšátko, na kterém Číňané mohou „dělat cokoli, co se vám zlíbí“. Nemohou. Nejsou zbaveni jen „politiky“, ale celé řady práv a každodenních příležitostí, o jejichž hlubokých narušeních jsem psal v různých částech této knihy.

Rovnováha

Státy berou a státy dávají. Stát, který funguje pro věc obvyčejných lidí, dává způsobem, který přidává k jejich pocitu bezpečnosti a blahobytu, a bere to, co je poměrně odůvodnitelné vzhledem k tomuto účelu. Co dává, je široká škála služeb, jež zahrnuje sociální ochranu, ale neomezuje se jen na ni. Všechny státy si berou od svých obyvatelů a nevyhnutelně redukcí nejen jejich disponibilní příjem, ale také jejich svobodu. V tomto ohledu je čínský stát jako každý jiný stát. Otázkou je, zda to provádí efektivně, spravedlivě a přiměřeně. Jestli svým lidem dává to, co by měl, relativně vzhledem k tomu, co jim ubírá. A jestli to, co jim bere, je nezbytné vzhledem k tomu, co jim vrací.

Reformovaný čínský stát dává zemi stabilitu, ekonomický růst, menší chudobu, více sociální ochrany a více modernosti. Z těchto položek, dalo by se říct, je stabilita jedinou, o které může stát skutečně tvrdit, že se o ni zasloužil. K existenci dalších položek spíše přispěl, než že by se o ně zasloužil. A přispěl k jejich existenci méně, než by vzhledem ke své ekonomické a jiným kapacitám mohl. Méně, než jak si všeobecně nárokují, a méně, než je často uznáváno a za co je chválen. Ale v čem selhal, to je zajištění kvalitní života a šťastí. Skutečně přispěl k výkonům své vlajkové lodi, kterou je ekonomický růst, způsobem, jehož cenou byly narůstající ohraničení kvality života.

To, co stát bere, je mohutná kombinace ekonomických zdrojů a svobody. A nic z toho, co bere, nemůže být v žádném rozumném významu shrnuto jako něco, co je úměrné a ve prospěch veřejného blaha. Jedná se o stát, který bere v první řadě proto, aby sloužil svému lidu, ale aby udržoval sám sebe. Něco z toho, co si bere, vrací formou služeb lidem, avšak ve srovnání s tím, co si bere, toho příliš není. A i to málo, jež poskytuje, dělá hlavně jen z vy-počítavých důvodů a aby podporoval sám sebe. A co si bere ze svobody, je

hrubě nepřiměřené čemukoli, co by mohlo být ospravedlněno morálně a dokonce i argumentem stability.

V tom, co bere, je čínský stát vysoco důmyslný a ve zdanění a extrakcích nemá sobě rovného. V tom, co poskytuje, je vzhledem ke své říšskální a administrativní kapacitě silně zakrnělý.

Pokud by byla pravda, že čínský stát uzavřel se svým lidem smlouvu o tom, že bude benevolentní autokracií, nebylo by nutné, aby se choval tak diktátorsky, jak se chová. Ale je to režim, který silně potřebuje vykonávat diktátorskou kontrolu. Argument, že musí být diktaturou za účelem udržení stability, není obhajitelný. Musí být diktaturou, protože to je právě takový druh státu. Kvůli své lačnosti, s jakou a jak bere, kvůli svému lakomství, s jakým a jak dává. Existence tohoto druhu režimu by nebyla možná, pokud by závisela na souhlasu lidu.

Jaký druh státu?

„Západní“ pozorovatelé se vyznačují takřka instinktivním způsobem, jak pohlížet na Čínu. Ten totiž předpokládá, že když se Čína otevřít a roste ekonomicky, bude se nevyhnutelně modernizovat i jinak, čímž se má na mysli, že se bude stávat čím dál tím víc něčím, co jsme my. Dokonce se možná stane i více demokratickou. Pohlížíme na Čínu tímto způsobem od chvíle, kdy Teng Siao-pching osvobodil zemi od maoisimu. A to byl také v optimistických osmdesátých letech interní názor v zemi samotné.

Tento pohled byl nazván „mýtus liberalismu“ (autorem termínu je sociolog Richard Madsen). Člověk by si pomyslel, že mýtus odválo znovusbepotvrzení státostранy jako diktatury v roce 1989, ale kdepak. Na večeri v Hongkongu, kterou pořádal tehdejší šéf exekutivy C. H. Tung u příležitosti zakončení oficiální návštěvy Číny americkým prezidentem v červenci 1998, Bill Clinton ukliďoval během večerní konverzace tvrzením znepokojené, že Čína je na cestě, aby se stala otevřenou společností. Ekonomický růst přý vytváří novou střední třídu, která nebude tolerovat přežívání diktatury. V projevu před svojí návštěvou argumentoval, že „čím více uvedeme Čínu do světa, tím víc bude svět uvádět do Číny svobodu“.

Stále chceme na Čínu pohlízet tímto způsobem, jednak protože se to hodí a jednak protože je pro nás intelektuálně obtížné absorbovat myšlenku, že země, jež roste ekonomicky a stává se, jak jsme přesvědčeni, kapitalistickou,

může i nadále politicky pokračovat jako leninská. Tento názor také zůstává nadějí mnohých uvnitř Číny samotné. Během nedávného rozhovoru se slavným akademikem, který jinak není vůbec naivní, pokud jde o skvrny režimu, mi odpověděl na poznámku o diktatuře slovy: „Někteří kolegové jsou příliš úzkostliví, všechno dopadne dobře.“

Tento názor vede k jistě interpretaci politického vývoje. Vede to k tomu, aby si pozorovatel myslél, že „reformy“ jsou v našich očích změnou k lepšímu. Jsou chápány jako „kroky správným směrem“. Administrativní reformy jsou v jistém ohledu kroky k demokracizaci. Trestněprávní reformy jsou kroky směrem ke spravedlivému soudnímu systému. Uvolnění Politiky jednoho dítěte představuje kroky k její likvidaci. Reformy systému *chu-lichou* jsou kroky k otevření trhu pracovních sil. Právní reforma je krok směrem k vládě zákona. A tak dál.

Avšak takové paradigma je zavádějící. Není to v souladu s empirickou realitou. Politika otevření dveří nikterak neznamenaá směřování k politické otevřenosti. Od té doby se režim zdokonalil v kontrolokratici naprosto ojedinelého typu.

Navíc liberální mýtus nijak neuvysvětluje, proč by se mělo očekávat, že se Čína bude otvírat komplexněji. Prezident Clinton a mnozí s ním se domnívali, že střední třída se bude domáhat svobody, ale namísto toho se stává dalším z pilířů režimu. Ekonomická a intelektuální střední třída, stejně jako moderní dělnická třída, tvoří státostranu, a obě jsou začleněny do její korporativní struktury. Jiní doufali, že Internet by se mohl stát silou liberalizace vedené zdola, ale místo toho se stal dalším nástrojem kontroly shora.

Liberální náhled je mýtem, neboť ignoruje základní pravdu, totiž že čínský stát není jen pouhým státem, ale státostranou. V Číně není nic „nevyhnutelné“, všechno závisí na mužích v Pekingu. Ti by si nikdy, ani ve snu nepomysleli, že by se jejich země měla stát otevřenou a demokratickou. Výsledkem toho je, že vývoj tímto směrem nekráčí.

Alternativním způsobem, jak pohlížet na Čínu, je snažit se jí porozumět, jaká sama o sobě je. Jako na zemi, kterou vede stát, kterou vede strana, a jako na zemi se socialistickou tržní ekonomikou. A to je přesně to, co muži v Pekingu říkali a říkají, a my ostatní bychom se měli naučit naslouchat tomu, co říkají.

V tomto paradigmatu se už „reformě“ ukazuje v jiném světě. Není to o kopírování „Západu“, ale o režimu, který stojí na svých vlastních nohou

a zdokonaluje se. Administrativní reforma není změnou, ale vylepšením vlastní efektivity. Právní reforma je od toho, aby se režim zbavil hloupých odvet, které už dlouho nejsou nezbytné. A tak dál. Když stranický Ústřední výbor přijímá program „socialistické zákonnosti s čínskými rysy“, neznamená to „krok správným směrem“ podle běžné představy o vládě zákona, ale utužení fungování nástrojů kontroly a řízení z centra státostrany.

Svou analýzu jsem začal u toho, jak stát pohlíží sám na sebe, a pokud jsem se věřil tomu, co tvrdí. Odtud jsem se dopracoval až k sociální hypotéze, totiž že lidová republika je na cestě vládnout ve prospěch a blaho obvyčejných lidí. Tuto hypotézu jsem dvakrát podrobil testu, nejprve jednoduchému a poté důkladnějšímu. V obou těchto testech sociální hypotéza neuspěla. Mým prvním závěrem je to, že Čínská lidová republika není sociálním státem, sloužícím svému obyvatelstvu. Není to tento druh státu.

Čínské vedení někdy prezentuje svoji zemi skromně, jako by to pořádek byla rozvojová země. Na tom něco pravdy je, Čína v mnoha ohledech zůstává ještě pořádek málo rozvinutou. Ale politiky patří do rodiny rozvinutých zemí. Rozvojové země nemají dost prostředků, aby prováděly adekvátní veřejnou politiku. To ale není případ Číny. Stát má velkou administrativní kapacitu, fiskálně stojí na solidních základech a je nadmíru extrakční. Můj druhý závěr je, že můj výchozí bod, který jsem si stanovil na začátku, totiž že budu zacházet s Čínou jako s vyspělou zemí, byl správný. Co stát dělá nebo může dělat pro svoje obyvatelstvo, není v první řadě limitováno nedostatečnou kapacitou nebo nedostupností zdrojů, pokud limity vůbec existují. Dělá pro obyvatele méně, než je schopen, a mohl by si to dovořit, nebýt jeho rozhodnutí a priorit, které směřují jinam, než je konání ve prospěch blaha obvyčejných lidí.

Třetím závěrem je skutečnost, že Čína je přeceňována. Je nadhodnocována, pokud jde o ekonomický růst; dochází v ní k pozoruhodnému ekonomickému růstu, který však není tak pozoruhodný, jak se oficiálně tvrdí, a super-růst je nyní už věcí minulosti. Je nadhodnocována kvůli velikosti své ekonomiky. Je to ohromná ekonomika, avšak ne tak ohromná, jak se svět domnívá. Je nadhodnocována kvůli svému ekonomickému dynamismu. Prohřívá v ní rozvoj, ale je pohnán nafouklou marnotratnou investiční bublinou, kterou poházejí nadměrné úvěry. Je nadhodnocována kvůli redukci chudoby. Milióny unikly nejhroší bídě, ale Čína je stále zemí s masivní a tísnivou chudobou. Je nadhodnocována kvůli životním standardům. Standardy rostou, avšak pomalejším tempem, než je tempo ekonomického růstu, a bez přiměřeného

zlepšení kvality života a štěstí, pokud v této oblasti vůbec k nějakému zlepšení došlo. Je nadhodnocována ve svém obratu ke kapitalismu. Existuje v ní velké množství privátních podniků, ale Čína se pořád drží modelu státem řízené direktivní ekonomiky. Je nadhodnocována kvůli soudržnosti. Země je unifikovaná, avšak sociálně rozdělená nerovností a společenským vylučováním, společenská struktura je křehká a oslabována narušením rodinných vztahů, nedůvěrou a demoralizována útliskem. Je nadhodnocována ve stabilitě. Existuje v ní stabilita, ale ta závisí na téměř totálním útlisku. Je nadhodnocována v pořádku. Existuje v ní pořádek, ale ten se opírá o nezákonnost, kriminalitu, korupci a organizovaný zločin. Je nadhodnocována kvůli modernizaci. Země se modernizuje, ale je stále více poznamenána hlubokými sociálními a ekonomickými rozdíly.

A pokud je nadhodnocována Čína, je nadhodnocován i čínský stát. Je nadhodnocován kvůli tomu, co poskytuje, avšak nechává si přispívat víc, než dává. Je nadhodnocován kvůli svému otevření se, které je ale ekonomické, nikoli politické. Je nadhodnocován kvůli uvolnění diktatury. Je to jiná než obvyklá diktatura, ale nezeslábla a neproměnila se v méně autoritativní režim, už vůbec nemluvě o benevolentním autoritativním režimu. Je nadhodnocován kvůli své legitimitě. Má jistou podporu zdola, ale hlavně se režim spoléhá na kontrolu a kupování podpory pomocí udělování odměn. Je nadhodnocován kvůli svým ozbrojeným silám. LOA je sice impozantní armáda, ale jako bojová síla je druhořadá. Velkou čínskou slabostí je, že je to země závislá na státě a že stát vládne bez souhlasu ovládaných. Velkou slabostí státu je to, že provozuje systém, který závisí na extrémní úrovni extrakce od obyvatele, a že není schopen udržovat sám sebe bez diktatury.

Pokud je sociální hypotéza vyvrácena, pak musely posílít dvě zbyvajících. Která z nich to tedy je? Je čínský stát triviální? Státem, který existuje jen kvůli sobě samotnému? Nebo je silným státem? Státem, který řídí jeho ideologické poslání? Abychom dokázali odpovědět, potřebujeme statistické nástroje kapacity a toků, které by nám dovolily rozlišit mezi tím, kde se systém nachází a jak se posouvá. Zastavíme-li na chvíli plynutí dějin a pohledneme-li na čínský stát jako na momentku, spatříme stát, který je v mé terminologii státem triviálním. Nejen triviálním v tom, jak je nadhodnocován, ale také triviálním v tom, že před a za sebou nemá žádný jiný účel než sám sebe.

Během reformního období stát konsolidoval sám sebe jako stát, který je zasvěcen sebezáchově, stabilitě a ekonomickému růstu. Vlášdy Chua a Wena

od roku 2002 do roku 2012 byly cele zasvěceny tomu, aby se kola točila. Ani se nepokoušely pozvednout zrak od ekonomických statistik a jen promlouvaly květnatým jazykem o „harmonické společnosti“, ale neměly odhodlání a vůli pustit se do jejího budování. Svým následovníkům oba vládcí zanechali stát, který třímá kontrolu, je fiskálně solidní a vládne nad ekonomicky silným národem; avšak také takový stát, který částečně zastrahuje svojí silou a udržuje stabilitu za cenu epidemie organizovaného zločinu.

Pokud jde o to, kam se stát může vydat po změnách ve vedení v letech 2012–2013, možnosti jsou vyrovnané. Nemůžeme ještě říct, jestli Si Ťin-pching přerušil konsolidaci triviálního státu. Přišel s novým stylem vládnutí, koncentroval moc ve svých rukou, předvedl, že má mnoho energie a odhodlání k centralizaci moci, vyčištění strany a očištění establishmentu od konkurenčních elementů. Ale právě to se dá očekávat od nového vedení, totiž že začne předvádět svou energičnost, a je vcelku možné, že se postupně usadí a začne vládnout pomocí umění možnosti. Může to být dost dobře vzorec, podle kterého se bude chovat nové vedení. A pokud ano, čínský stát bude pokračovat v tom, čím je nyní, totiž státem, který je mocný, ale stále jen triviální.

Zdali se výše řečené ukáže být jasnou odpovědí, je zatím otevřená otázka. Nové vedení se také může projevit jako zcela nový druh, který má jiné ambice: Čína se může odvrátit od reformní kontinuity a vydat se tou či onou novou cestou. Což jsou ovšem pouhé spekulace. S jistou mírou kompetence můžeme říct, kde věci stojí, ale s pražádnou mírou jistoty nemůžeme prohlásit, kam se věci mohou pohnout. Pokud jde o tyto spekulace, dávám přednost tomu, abych je pojednal odděleně a vyjádřil se k nim v Postskriptu.